

ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ
Комисия по изработване на проект за
Конституция на България

ПРОТОКОЛ

На 6 февруари 1991 г. се проведе заседание на Комисията за изработване на проекта за Конституция на България при следния

ДНЕВЕН РЕД:

Обсъждане на глава I "Основни положения".

Заседанието бе открито в 9,45 часа и ръководено от г-н Гиньо Ганев - председател на комисията.

Към протокола се прилага списък на присъствувалите.

- 0 -

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Господа, откривам заседанието. Имаме кворум.

Заседанието е посетено от експерти, представители на научната мисъл и граждани, които са проявили интерес към разглежданата материя. Тук са и експертите, които са участвали в подготовката на проекта за Конституция, представен от Българската социалдемократическа партия, на БЗНС, научни дейци от института за държавата и правото при БАН, юридическия факултет на Софийския университет "Климент Охридски", хора, които са представили самостоятелни проекти, представители на Главна прокуратура, Върховен съд и т.н. И не на последно място, разбира се, както казваме много пъти и представители на средствата за масова информация, не само за репортажи, а за непосредствено участие в нашата дискусия.

Пред вас са разработки на първата глава "Основни положения" и справка към нея за някои сравнителни данни по тези материи в различните конституции, които са ни представени като проекти.

Има думата за встъпително изложение г-жа Нора Ананиева, която е ръководител на тази подкомисия в рамките на общата ни конституционна комисия.

НОРА АНАНИЕВА: Уважаеми колеги, искам да кажа, че имам честта да ръководя една подкомисия, в която са събрани почти всички светила на нашия политически живот, лидерите на основните политически партии, което е наистина чест и едновременно беше свързано с доста усложнения по работата на тази конституционна подкомисия. Но все пак аз ^{успях} на две заседания по двама от лидерите да събера и в крайна ^{сметна} чрез разработения вариант, да подканя поне към писмени бележки и съображения по този предварителен вариант. Получих такива, имах и много индивидуални разговори.

В хода на работата се очертаха две основни виждания по главния въпрос за обхвата на този раздел. Записан като "Основни положения", би следвало да дава изходните насоки за цялата по-нататъшна разработка в конституционния проект.

Двете виждания са едно по-тясно и по-синтезирано изложение на основните положения и едно по-разгърнато, което ви е предоставено.

Правя тази предварителна уговорка, едновременно и за да благодаря на експертите към Конституционната комисия, които работиха върху първоначалния проект и представиха на вашето внимание това, което имате сега. Не се ^{реших} да ви представя първоначалния собствен вариант, тъй като смятах, че наистина тази глава би следвала да има едно по-богато съдържание. Освен това в нея е направен опит, това ще го видите и от справката за другите конституционни проекти, да се интегрират някои полезни идеи от различни конституционни проекти.

Въпреки това ще си разреша да изложа своето собствено виждане, а то е именно, че този раздел би следвало да бъде доста по-кратък, по-логичен, да не стига до подробности, да не стига до разработка на принципите, а главно да ги провъзгласява ясно, точно и да дава насоката за по-нататъшната разработка в основните раздели на Конституцията.

На първия етап на обсъждане в подкомисията моето разбиране е, че би следвало да се включи постановката за България като единна и неделима република с демократично управление, основано върху ценностите на мира, свободата, труда и човешкото

достоинство и въпроса в първия текст за републиканската форма на управление. В един следващ текст, аз поне така виждам логиката, би следвало да се определи демократичната природа на политическата власт. Това може да стане по различни начини - чрез формите, чрез източника на властта. Този въпрос е разработен и в текста, който имате.

В един трети текст, както беше озаглавена главата "Политическа власт и гражданско общество", първоначално би следвало да се стъпи върху свободната самоорганизация на гражданското общество и то само в един текст, в който в трите елемента на гражданското общество - икономическата му организация и свободната инициатива, може би свободното равенство на всички форми на собственост, в политическия аспект на гражданското общество свободната организация на политическите партии със съответните ограничения и свободата като ценност, именно само провъзгласена.

В един четвърти текст, просто ви разкривам тази логика, която виждам, че би могла да се обсъжда, би следвало да развие Република България като социална държава с някои основни посоки на развитието и като социална държава, в един пети пункт като правова държава с няколко по-подробни постановки, за да се стигне до системата от държавни органи и принципа за разделение на властите, принципа на законността, само фундаменталните принципи на системата от държавни органи. И един седми принцип - държавният суверенитет на републиката, и някои основни принципи на външната политика и на ролята на държавата и стратегията и в международните отношения.

Аз си представям, че този раздел би следвало в най-общ вид да включи характеристиката на политическата власт, характеристиката на гражданското общество, характеристиката на държавата и от държавата към структурата на държавните органи и характеристиката на ролята на държавата в международните отношения.

Тъй като това беше един предварителен етап на запознаване с проектите, които бяха представени, мисля, че е уместно в този раздел, това е мое разбиране, да се включат, но не в този подробен вариант, който ви предлагаме, въпросите за границите на страната, за езика и евентуално за принципите на избирателната система.

Струва ми се, че не бива да отиваме по-далече, тъй като не виждам по-нататък в разработката на основните раздели

по икономическата система, по системата от държавни органи по какъв начин иначе би се избегнало едно повторение на текстове и постановки. Това е само като встъпление. С удоволствие ще изслушам всички мнения, всички "за" и всички "против".

Мисля, че освен обхвата, би следвало да дискутираме и въпроса за формата на управление, доколкото във всички почти представени проекти се употребява понятието "парламентарна република" или "република с парламентарно управление". И в същото време се предвижда пряко избиране на президента. Тук е един сериозен възел на отношения, на разпределение на компетенции, бих казала даже, на определение на формата на републиката.

Не дискутирам въпроса за монархията, просто защото никой не го поддържаше в подкомисията. Разбира се, той има място като дискусия. Аз лично смятам, не отивам към теоретичните съображения по този въпрос, даже не към социално-психологически, а свързвам въпроса за републиката или монархията с традицията, при това става дума за българската традиция. В моите представи монархическата форма е привнесена и ажиотаж около монархията във варианта на реставрация на предишната династия, поне за мен е накърняване на националното ни достойнство.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви. Чухте съображенията на г-жа Ананиева. Основа за разискването е това, което е писмено представено най-напред. Може би важно е проблемите да се гледат по същество, а тяхното разпределение по глави е един въпрос, който може, струва ми се, да бъде по-леко решен. Имате думата. Господин Корнажев.

ПЕТЪР КОРНАЖЕВ: Аз считам, че преди всичко текстът трябва да се посъкрати и стегне. Сравнителният преглед, който направих у дома в неделя на много конституции, които имам, показва, че тук сме много подробни и излишно подробни за една Конституция.

На второ място имам няколко бележки, които ще ги кажа по страници и по текстове.

Аз считам, че ние навремето допуснахме една грешка в самото Велико Народно събрание, но такъв беше моментът. Не е нужно названието на България да бъде "Република България", а е достатъчно България.

Така че в чл.1, ал.1 "Република" трябва да отпадне след като в ал.2 републиканската форма е посочена. Оттам нататък да си върви и да е ясно, че България е България. Това е държавата България.

На стр.2, чл.3. Не ми е ясно това понятие във второто изречение: "тя се изгражда и функционира като правно-политически съюз на всички граждани в републиката".

В парламента вече много пъти се приказваше за консенсус, за съюз, да възраждаме обществения договор на ОСО, след Дюги, Каре, Дюмалбер и пр., и пр. и то да го пхнем в текста на Конституцията, аз считам, че не звучи.

В ал.2 на чл.3: "Държавата осигурява условия за свободното развитие на обществото..." трябва да се добави и "личността". Макар че по-надолу се говори за правата и свободите на гражданите, но щом като става дума за развитие, развитето ще бъде и на обществото, и на личността.

В ал.4 има един проблем, на който искам да се спра малко по-подробно.

Преди много години в тази зала, когато обсъждахме Наказателно-процесуалния кодекс и поставихме въпроса на покойния професор Ненов защо е премахнат старият член 217 от НПК, чието място не беше в НПК, но го имаше, за отговорността на държавата. От това място проф.Ненов ми отговори, защото съществува принципът за отговорността и той няма нужда да се слага в закон.

Върховните съдии, които присъстват тук, ще потвърдят, че всички дела, които бяха заведени по чл.56 от сегашната Конституция срещу държавата или нейните органи след оправдателни присъди, досегашният състав на Върховния съд се изхитри и ги отхвърли, като каза, че няма виновни лица, забравяйки принципа на чл.56 от Конституцията.

Това всичкото го казвам като увод, защото аз считам, че второто изречение на ал.4 "Редът и условията за обезщетяване се определят със закон". Задължително трябва да отпадне. Принципът е конституционен и няма да позволим тепърва в закон или тълкувателно решение на Върховния съд да ограничи правата на гражданите.

Ще приключа мемоарите си с това. Преди много години акад. Стайнов доведе в 23 зала декана на Атинския университет,

който беше юрист и който каза: "Държавата отговаря за всички свои чиновници, включително и за съдиите и трябва да отговаря независимо от разграниченията".

На стр.3 в чл.6, ал.2 се казва: "Политическите партии съдействат за издигане на политическата култура на народа, за формиране на неговата политическа воля". Това не ми е ясно. Аз считам, че е по-важно тук да се постави за осигуряване или формиране, трябва да помислим, на неговите права. Защото волята е проява на правата.

На стр.5, чл.8, ал.7. Понятието "Общопризнати норми на международното право" при всяко положение, ако в този текст така остане, ще създаде отново проблеми за спор. Не виждам дали има тук представител на Главна прокуратура, но трябва да кажа, че при главния прокурор имаше едно много сериозно съвещание във връзка с давността със случая *Мирчо Спасов, Газдов и пр.* И там се поставя сега, а би се поставил при такъв текст и тепърва въпросът кои норми са общопризнати и кои не са?

Така че трябва да се помисли и тук за нещо, което да бъде по-рационално като редакция.

И последната ми бележка е на стр.6, чл.15. Второто изречение определя видовете собственост, но първото изречение трябва да изглежда като дефинитивно. Там е определено, че собствеността е частна и държавна. Тук трябва да влязат всичките тези видове, които са във втората алинея. Проф. Миталов предполагам, че ще ме подкрепи, защото ние бяхме неколцина хора, които работихме по поправките на сегашната Конституция, когато говорихме за общински и пр., и пр., тези неща, които сега ги има. Така че принципът трябва ^{да бъде} във първото изречение, а да се доразгръща във второто изречение. Защото тук вече едва ли ще има спор за тълкуване, защото второто изречение е ясно. Но въпросът е, според мен, за политически принцип и икономически, за да бъдат ясни нещата на гражданите.

Моля подкомисията да стегне редакцията. Просто ние започваме с глава първа, която е от 21 члена, 8 страници и си представям каква Конституция ще направим.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря много. Господин Янков има думата.

АЛЕКСАНДЪР ЯНКОВ: Г-н председател, уважаеми колеги! Аз бих искал да направя няколко бележки. Но преди това бих искал да предложа да се установи това като постоянен метод на нашата работа. Направените тук конкретни бележки, предложения и препоръки след това да бъде възложено на експертна група, която да ги обработи, като отрази максимално всички направени бележки. Ние не сме в състояние постоянно да се събираме и да се връщаме към текстовете, още повече, че имаме множество текстове на разположение.

Второ, още една методологическа бележка. Аз съм съгласен с това изложение, което е наречено "справка" от експертната група и което твърде много помага на нашата работа, но фактически ми се струва, че има едно съществено разминаване между съдържащите се тук препоръки и заключения относно обема, относно съдържанието, относно формата на тази част на Конституцията и онова, което виждаме в текста. Текстът е максимално разширен.

Струва ми се, че трябва да се избегнат дефиниции или формулировки, които имат декларативен и доктринарен характер, които, разбира се, могат да бъдат полезни и да поясняват общи разпоредби, но не е нужно да обременяват текста на Конституцията. Още повече, че понякога като се изкаже в една уводна разпоредба едно положение, след това се съдържат отделни алинеи, в които или показват изключенията или доизясняват.

Например още от чл. 1-ви основната разпоредба. На мен ми се струва, че ал. 5-та едва ли е нужна, като се има предвид неделимостта на суверенитета изобщо и да се каже, че никоя част от народа, политическа партия или държавна институция не може да си присвои правото да осъществява народния суверенитет.

Тази разпоредба при една категорична обща разпоредба относно народния суверенитет не би била нужна. Тя даже малко отслабва категоричността на общата разпоредба.

По същия начин аз мисля, че чл. 3-ти на стр. 2-ра, ал. 1-ва до голяма степен и следващите алинеи имат до известна степен декларативен и доктринален характер. Например това, което и колегата Корнажев изтъкна и на мен ми направи впечатление, за държавата. Казано е: "Държавата произтича от гражданското общество и служи на гражданското общество." Какво значи "произтича от гражданското общество"? Какво значи "служи на гражданското общество"? Това в една дисертация трябва да се напише една глава,

за да се обясни какво означава, че държавата произтича. Как произтича?

Първо, едно гражданско общество не може да си го представим без държавата. Всъщност обществото е материалната основа, субстрата на държавата. Държавата е една организация. Не искам да споря, ето виждате как ни насочва към доктринални разисквания. А Конституцията не е доктринален трактат. Тя трябва да се състои от правни разпоредби, които ясно да определят правата на държавните органи, на цялата система, правата и задълженията на цялата държавна система от органи, правата и задълженията на гражданите и на всички лица, които се намират под юрисдикцията на държавата.

Тук, ако трябва да се разяснява, може би трябва да се напишат още страници за това дали това е един обществен договор, как се съюзават тези хора, дали това е съюз или една организация, една институция. Институция, която се основава на субординация в йерархически план, подчиненост на законите, а не един съюз, който предполага едно такова равнопоставяне и всеки да може да се разпорежда в рамките на компетентности, които не са определени тук.

Алинея 4-та: "Държавата държи обезщетение за вреди, причинени от незаконни актове или действия на нейни органи и длъжностни лица.". Това като една обща разпоредба може да съществува. Аз не знам обаче дали тя не е по-уместна в гаранцията за правата и свободите на гражданите. Защото фактически със своите действия държавата може да уврежда интереса на физически и юридически лица. Но да не спорим за това.

По-нататък на стр. 3-та, чл. 6-ти: "Политическият живот в Република България се основава на принципа на политическия плурализъм."

И тук мисля, че няколкото алинеи, които има - 6, те също вървят по линия повече на доктринално, на декларативно обяснение за това, в какво се състои плурализмът, как функционират партиите. И аз не съм сигурен дали тези 6 алинеи са достатъчно изчерпателни, за да покажат мястото, функционирането и ролята на партиите. Струва ми се, че това не е нужно в Конституцията в такива подробности. Това може да бъде в един закон, а конституционният текст може да бъде доста по-общ.

Също ми се струва, че може да бъде много по-кондензиран чл. 7-ми относно обществените организации. Първо се дава

една дефиниция, че обществените организации са доброволни обединения на граждани, която е най-общата дефиниция и която не може да претендира за прецизност и изчерпателност, тъй като не са това всичките параметри на понятието "обществена организация".

И след това се посочват някои от тях - синдикални организации.

Всъщност всичките тези параграфи, щом се отвори страницата за обществени организации, ние се изправяме пред едно такова многообразие, та не може тази разпоредба, според мен, да се ограничи само до ролята на обществените, синдикални организации.

Следователно всеки опит да се тръгне към подробно изброяване или изчерпателно изброяване на отделни белези или отделни елементи рискува да страда от непълноти.

Що се отнася до въпроса за собствеността, аз мисля, че чл. 15, първото изречение би трябвало да бъде по-пълно и да отговаря след това на останалите разпоредби. Тук става дума за общинската собственост, а защо не и за кооперативната собственост. Кооперацията като юридическо лице може да има също така своя собственост. По-нататък се говори, че тя принадлежи на отделни лица, на техните сдружения, кооперации и пр., но няма съответствие между тях.

По чл. 16, относно изключителните права на държавата. Тъй като съвършено правилно е прогласено в чл. 8-ми, ал.7-ма, че общопризнатите норми на международното право и нормите на международните договори, аз бих тук предложил редакционно - общопризнатите норми на международното право и разпоредбите на международните договори. Първо, да се избегне повторението, второ, е много по-точно, когато се говори за международните договори, тъй като един двустранен договор може да се установява със своите разпоредби не общи норми на поведение, да няма нормотворчески характер и въпреки това той да създава задължения за държавата. Но не това ми е мисълта тук.

Аз бих предложил във връзка с това, че трябва да се спазват нормите на международното право и определенията, чл. 16-ти се нуждае от някои допълнения и уточнения.

Например, що се отнася до континенталния шелф, съгласно съвременното общо международно право и морско право, континенталният шелф, съгласно действащите конвенции - Женевската конвенция

от 58-ма година и Конвенцията на ООН по морско право от 82-ра година, той има много особен статут. Той не е собственост на държавата. Държавата има суверенни права само върху минералните и биологичните ресурси, които са постоянно прикрепени към морското дъно и които по-голямата част от биологическия си цикъл са свързани с морското дъно.

Така че неточно би било и би било в противоречие с по-горната разпоредба на чл. 8-ми, че ние се придържаме към международното право.

Освен това, щом сме казали "а", трябва да кажем и "б", липсва позоваване на правата, които има държавата в нейната изключителна икономическа зона. Съгласно закона от юли 87-ма година, в сила от 1 септември 87-ма година, България е обявила изключителна икономическа зона. Аз мисля, че този текст трябва да се приведе по-скоро, да се използва Законът за морските пространства на България, защото те от своя страна се позовават на съвременното модерно международно морско право. В дадения случай следователно можем да говорим за минералните и живи ресурси на континенталния шелф и на изключителната икономическа зона.

По-нататък бих искал да кажа няколко думи по въпроса за правото на собствеността върху селскостопанските земи на чужди граждани.

На стр. 8-ма, чл. 19-ти, ал. 1-ва гласи: "Чужди граждани не могат да придобиват право на собственост върху земя, освен в случаите на наследяване по закон."

Струва ми се, че тази разпоредба се нуждае от известна прецизност. Безсрочно ли е това, вечно ли е това право на собственост на чужди граждани, придобито по наследяване? Аз мисля, че ако се върнем към закона, който ние обсъждаме сега и по който струва ми се няма противоречия, поне принципни, трябва да се определи в дадения случай, че това право на наследяване по закон трябва да се посочи, че е за определен срок със съответния закон. Защото в дадения случай ние въвеждаме, след като се казва, че не могат чужди граждани да придобиват, след това въвеждаме едно изключение, което превръща това за вечни времена.

Затова мисля, че тази разпоредба трябва да се уточни.

Искам да завърша с това, че тези бележки, които направих, в никакъв случай не омаловажават достойнствата на тези Основни положения. Те са много добра основа за работа. Аз мисля,

че тук с помощта на нашите експерти може да се извърши действително едно филтриране на най-важните разпоредби и тогава нашата Конституция да съответствува на една модерна конституция в частта за основните положения. Да бъде достатъчно обстойна, за да каже най-важното, но достатъчно кратка, за да избегне многословието и декларативността. Благодаря.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви също. Думата е на народния представител г-н Янаки Стоилов.

ЯНАКИ СТОИЛОВ: Уважаеми дами и господа, искам да споделя своето мнение по предложениния проект и да засегна доста въпроси, без обаче това да означава, че ще навлизам в подробности.

Можем да благодарим на подкомисията и работната група за една основа, която ни представят и насочват нашите усилия за обсъждане. Главната положителна страна на тези текстове, мисля, че се заключават в обстоятелството, че те са успели да отразят всички принципи на Конституцията и като че ли тук се е достигнало до прехвърляне на една граница в степента на нормативната уредба, тоест, включени са и много въпроси, които спокойно могат да намерят своето място в другите глави на Конституцията. Но това по-лесно може да стане при една по-нататъшна работа.

Точно принципите на една Конституция изискват универсална подготовка, която трябва да е присъща точно на политиците, но не знам дали те са имали достатъчно време да свършат тази работа и да обхванат всички сложни проблеми и може би оттук възникват и доста въпроси, които тепърва трябва да бъдат изяснени.

Спомена се вече за един друг проблем, че присъствуват доста доктринални понятия, които могат спокойно да бъдат избегнати и да се оставят само тези, които имат и някакво косвено нормативно значение.

Справката, която ни е раздадена, също улеснява обсъждането, въпреки че тя съдържа някои непълноти и е недокрай точна в съпоставителните данни.

Сега по конкретния текст какви бележки могат според мен да се направят.

Необходимостта да се свърже идеята за либерализъм, за свободата на личността с народния суверенитет като че ли налага даже тези два основни принципа да бъдат съвместени в един текст, разбира се, в отделни алинеи, въпреки че тук логиката

е спазена, но все пак надделява едно впечатление за доминиране на цялото, заради това, че изцяло са развити идеите, свързани с народния суверенитет, а след това се пристъпва към личността. За мен тези изходни точки имат равностойно значение и това може да се подчертае чрез нормативната постройка на текста.

Що се отнася до изискването, прокламирация принцип, че никоя част от народа не може да присвоява народния суверенитет, това е една постановка, която се среща, макар и по-рядко, в други конституции и то главно в конституции, които са били приети след различни режими на диктатура, на тоталитарно управление. В този смисъл тя би могла да се обсъжда в нашата Конституция, даже с по-засилени гаранции, че присвояването на суверенитета създава възможности за противопоставяне и че, ако това представляват едни тежки посегателства срещу демократичния процес, за тези именно действия не би следвало да има и някакви давностни скорове. Това е смисълът от едно подобно положение.

Чл 3-ти мисля, че може изцяло да отпадне. Той съвместява някои положения, които имат място при теоретичния анализ на Конституцията, но едва ли са необходими.

Що се отнася до такива понятия, като "правно-политически съюз", те фигурират в доктрината още от миналия век. Имат своето място, но пак подчертавам, на друго място.

Единствено ал. 4-та има едно ясно нормативно значение, което обаче аз бих отнесъл по-скоро към правата на гражданите, а не в принципите.

Чл. 4-ти също мисля, че е излишен. Защото част от неговите алинеи вероятно се налага да бъдат преповторени по-нататък в началото на другите раздели на Конституцията. Още повече, че така формулирани нещата, подчертават идеята за разделението на властите, но те не съдържат подтекста за необходимостта от тяхното балансиране.

Така че в този смисъл тя не е и докрай точна, тъй като звучи прекалено еднозначно и не дава възможност да се забележи и съчетаването на функциите и възможността за взаимното съдържане на властите.

Чл. 5-ти. Аз четох мотивите в справката, че той трябва да бъде отнесен не към правата, става дума за изборителното право, но за мен възниква и една друга теза. Тъй като твърде

подробно са уредени изборителното право и правото на сдружаване, но липсва трети елемент от възможността на гражданина да влияе върху държавата, а именно свободата на мнение. Така че по тази логика би следвало тогава и тя да намери място. Но това само като че ли утежнява допълнително главата за принципите и струва ми се само някои най-общи положения тук могат да бъдат оставени, а всичко друго да отиде в главата за правата.

Това се отнася и за чл. 6-ти за политическите партии, където само може да се декларира свободата на сдружаване, а вече политическите партии да бъдат също част от раздела за политическите права. Даже такива понятия като "политически плурализъм" мисля, че може да ги избегнем. Защото ние преди като че ли страдахме от необходимостта да декларираме монополното положение на партия, сега пък искаме да декларираме плурализма. Достатъчно е да го уредим, а не толкова да си служим с такива понятия, каквато е и по-рядко срещаната практика.

В ал. 5-та на чл. 6-ти се казва, че политическите партии не могат да задължават с нищо гражданите, но най-малкото тогава би следвало да фигурира обратният принцип, а могат ли партиите да задължават с нещо държавата. Връзката трябва да е взаимна, за една автономност на партиите и на държавата, тоест, че някаква едностранна зависимост на тяхната воля не би трябвало да съществува.

За обществените организации мисля, че също тук не се налага подробна уредба.

Принципът за правовата държава е намерил едно специфично изражение като, според мен, той е неуместно смесен с проблема за прякото действие на Конституцията. Тоест, въпросът за върховенството на Конституцията и за прякото действие на нейните норми, са два отделни въпроса и те нямат място в един текст, макар и в две изречения.

В ал. 3-та на чл. 8-ми се говори за пълно уреждане на основните обществени отношения. Това са категории пак теоретични и то от определени идеологически направления, които даже и да бъдат отстоявани, не Конституцията е средството за тяхното потвърждаване.

Изведен е принципът, че когато нормативен акт на изпълнителната власт противоречи на закона, прилага се законът. Ако тук нещо трябва да бъде уредено, то трябва да се уреди върховен-

ството на Конституцията, а не по-нататъшната йерархия между нормативните актове, която следва от само себе си. Въпросите за законодателството могат да бъдат уредени към законодателния процес. Аз лично не си спомням някъде конституции, където се говори колко дена след приемането на закона той се публикува в Държавен вестник. Едва ли това е някакъв фундаментален принцип, който ще определи демокрацията в страната.

Това не е систематичното му място.

Проблемът за правонарушенията и за наказанията също е въпрос преди всичко на права, а не на основни изходни принципи. Когато се говори за връзката между международно и вътрешно право, като че ли трябва да си даваме сметка и за непълното покриване на категориите "национално" и "вътрешно" право. Това, че се приемат нормите и те могат да бъдат прилагани от съдилищата, все още не означава, че те са непосредствено вътрешно право, въпреки и да приемем примата на международното право.

За отделянето на църквата от държавата. Това е част от аспекта на проблема за разделение на властите на различните обществени, не само държавни власти, заради това той трябва да следва общия проблем за разделение на властите и може би да мине и се свърже с другия въпрос, за който стана дума.

Твърде много проблеми за мен предизвиква въпросът за собствеността и за икономическата система. Не е точно твърдението, че собствеността е частна и държавна. Тя е частна и публична, защото държавата може да се явява като субект както на публичното, така и на частното право и това трябва да се прецизира.

Едни такива формулировки за равнопоставеност на собствеността за мен не значат нещо особено. Тук може да става дума за някакво равноправие или равенство, но равнопоставеност е едно твърде относително понятие.

Вкарани са едни магически формули за неприкосновеността на собствеността, които в различни идеологически призиви могат да имат място, но в конституциите те са плод по-скоро на заклинания, ако не бъдат уредени както трябва. Още повече, че веднага, следващата алинея 4-та посочва някои случаи, в които все пак тази свещеност и неприкосновеност има определени граници, когато се стига до съприкосновение на интереси.

В чл. 16-ти е направен опит да се изложат сферите, в които държавата има монополни права, но се е стигнало до едно

смесване на монопол върху обекти на собственост и монопол върху вид дейности. Това са две различни неща и те затова трябва да бъдат и по-ясно разграничени.

Що се отнася до обектите, които са предмет на изключителна държавна собственост, аз мисля, че няма нужда държавата да си присвоява вятъра и слънцето, защото естествени източници на енергия включват и тези неща. Така че ако някой си сложи слънчева инсталация върху къщата, няма нужда защо държавата да е нейн собственик.

В чл. 17-ти е деклариран принципът, че икономическата система се основава на свободна стопанска инициатива и пазарните отношения. Това също не е напълно точно. Защото самата стопанска инициатива е част от пазарната икономика и нещата тук трябва да бъдат включени в тяхната функционална връзка. По-скоро може да се каже, че се основава върху автономността на индивида в условията на пазарно стопанство и тук вече да се подчертае свободата на инициативата.

Що се отнася до инвестициите, съзнавам, че това е един твърде важен въпрос в момента. Но едва ли може да си позволим да уредим чуждестранните инвестиции и то в глава първа на Конституцията. Нека да имаме предвид, че в различни периоди от историята икономическото състояние на страните, това са въпроси, които могат да се третират както преференциално, така и в някои случаи ограничително, стига да не се въвежда един изключителен и дискриминационен режим за чуждестранната собственост. По времето на Стамболов е имало преференции за националната собственост, сега изглежда при нас ще трябва в някои случаи да има преференции за чуждестранните инвестиции. Но вкарването на този текст в момента не би отговаряло може би на потребностите след 5 години и едва ли той тук може да бъде изведен.

За земята, може би като основно благо, трябва да се отдели наистина един текст, но по-големите подробности да бъдат уредени в главата за икономическите права.

Проблемът за границите и за административно-териториалното деление са два отделни въпроса. В този смисъл аз смятам, че тук не се налага в главата за принципите да определяме на какво се дели републиката, а е достатъчно да се задоволим с единството и неделимостта на нейната територия в политически план с неприкосновеността на нейните граници.

Това са моите бележки. Благодаря за вниманието. Мисля, че ние можем да постигнем нужните разрешения чрез правилното отнасяне на проблемите към различни части от Конституцията.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Думата има народният представител Милан Дренчев.

МИЛАН ДРЕНЧЕВ: Господа депутати, аз не съм готов подробно разглеждам текстовете, пък и не е моя работа, но още в чл. 1-ви бих искал да направя следната бележка. Правилно се каза, че думата "Република България" е неточна. Но както и да го променим, предлагам да бъде този текст, защото няма да се върже с ал. 2-ра, ако остане само България.

След като се казва във 2-ра алинея "републиканската форма на управление не може да бъде обект на конституционна ревизия", би трябвало да бъде така: "България е република с парламентарно управление.". Да се уточни. Тогава вече изяснението, че републиканската форма не може да бъде обект на изменение или разсъждение. Смятам, че това е правилно.

Второто нещо, което бих искал да кажа, то всъщност се каза, че трябва да се добави "и общинска собственост". Може би е правилно да се каже и кооперативна собственост.

И третото нещо, което според мен е много важно, е, че горите не могат да бъдат само държавни, защото има области, сектори, терени, в които се налага да има частни гори, и затова би трябвало да се спомене така: Горите са държавни, но там, където се налага, впрочем, със закон да се определи кои са държавни и кои могат да бъдат частни. Мисля, че на това нещо трябва да се обърне внимание, защото в противен случай ще се получи нещо много нередно, нещо много трудно за разрешение, защото не могат да се лишат българските граждани, които са готови да имат частни гори и да ги отглеждат като собствени. Всички знаят колко нашият народ беше привързан към горите и към дървената. Пазеха горите цял живот и ги гледаха.

И последното, което бих искал да кажа, то се каза вече, аз се обадох, когато г-н Янков го повдигна, че чужди граждани могат да придобиват право за собственост при наследяване. Ако не се допълни, както и той каза, докога това право може да бъде. То значи ще бъде право за наследяване за вечни времена, както и българските граждани.

Това са ми бележките.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Дренчев. Думата има г-н Велко Вълканов.

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: Аз намирам, че тези бележки, които се направиха досега, в своята огромна част са съвършено правилни и изискват нашето сериозно внимание.

Аз най-напред ще кажа, че не можах да разбера какъв принцип е ръководил авторите, когато са изграждали системата на тази част. Опитах се да схвана основното. Започва се с едно определение на държавата, след това - личността, човека, при което се говори само за принципа за равноправието, след това се минава към гражданското общество и държавата, разделението на властите, политически партии, след това изведнаж правова държава, закони и пр. После принципът за отговорността на личността, след това църквата, преминава се към науката, изкуството и културата, после екология, семейството, неочаквано външна политика, собственост, икономически отношения, земята, трудът и след това териториите - границите на страната.

Не мога да разбера логиката, която е ръководила авторите на проекта. Явно е, че в това отношение трябва да се работи сериозно.

Сега по чл. 1-ви. Не бих използвал тази формула "единна, демократична социална държава". Тя е непълна. Защо тук още веднага не е казано и правова държава, както в повечето случаи правим. После те са от различен порядък, както отбеляза и колегата Янаки Стоилов, и след това, ако ще се започва по този начин, мисля, че веднага след това тези понятия поотделно дадени тук трябва да се дешифрират с отделни текстове. А така, както са дадени, са просто само понятия, които могат да имат някакъв научен смисъл, но нищо не ни казват.

В чл. 1-ви, ал. 3-та се говори за това, че държавната власт служи на народа. Същото намираме и в чл. 3-ти, ал. 1-ва, където се казва, че държавата пък служи на гражданското общество.

Много желаниа да се служи на това и онова, без да се разбира всъщност как това ще става. В същия този чл. 3-ти, ал. 2-ра се говори, че държавата осигурява условия за свободното развитие на обществото, като създава законодателните основи, а след това охранява конституционния строй. Трябва да бъде в обрватния ред. Най-напред се създават конституционните условия, а след това законодателните и пр., и пр.

Има понятия, които нищо не означават. В ал. 3-та е казано: "Държавата създава условия за пълноценно участие на всички граждани...". Какво означава това "пълноценно участие"? Пълноценно ли е нашето участие тук на депутатите? Аз се страхувам да кажа, че всеки път е пълноценно.

В ал. 4-та е казано: "Държавата дължи обезщетение за вреди...". Според мен мястото на този текст не е тук.

И по-нататък в чл. 4-ти, ал. 2-ра е казано: "Законодателната власт се осъществява от Народното събрание." Но не само от Народното събрание понякога, а пряко от народа. Това също трябва да се има предвид.

Следващата разпоредба на ал. 4-та: "Съдебната власт се осъществява от съдилищата.". Какво значи най-напред "съдебната власт"? За да можем да кажем, че тя се осъществява от съдилищата. Къде остава евентуално прокуратурата? Защото пък има възглед, че и прокуратурата влиза в съдебната власт, пък ето на тук тази власт се осъществява само от съдилищата.

Тук се постави и въпросът с конституционния съд. Ако конституционният съд е част от съдебната система, също се поставя този въпрос.

В чл. 5-ти също има място за разсъждения. Говори се за това, че представителните органи се избират върху основата на всеобщо равенство и пряко изборително право. Но понятието "всеобщо" вече нищо не означава, защото в следващия текст се казва, че активното изборително право се дава на тези, които имат 18-годишна възраст, а пасивното - на тези, които имат 21-годишна възраст. Значи това понятие "всеобщо" вече остава без съдържание. Има съвсем конкретни измерения - 18 и 21, и при това положение вече "всеобщо" нищо не означава.

Твърде слабо е според мен определението на понятието "политически партии". Мисля, че в Конституцията и в Закона за политическите партии с повече успех са постигнати тези усилия за дефиниране. Янаки Стоилов беше свършено прав. Не може да се мисли за това, че политическите партии могат да задължават държавни органи. Това трябва да отпадне.

Конституцията е върховен закон, законът урежда пълно обществените отношения, основните - също думи, които нищо не означават. "Пълно" какво означава? Законът се прилага точно и еднакво спрямо всички. Всички правни норми се прилагат.

По следващата ал. 5-та за противоречието между закон и друг нормативен акт. Добре, аз питам, ако закон противоречи на Конституцията - кой акт ще се приложи? Няма ли Конституцията? Защо не е казано най-напред това.

Колегата Корнажев се спря на този въпрос и аз искам да кажа, че в никакъв случай не може да се приеме тази формула "общопризнатите норми са част от вътрешното право". Те са задължителни за нас да кажем, но във всички случаи те остават едно външно право. А и във втората си част текстът подлежи на коментар. Аз не бих приел, че така лесно може да се каже, че един международен договор става неразделна част от вътрешното право, защото тука има проблеми, които не са решени.

Например, ако и президентът има право да ратифицира договори и тези договори се инкорпорират във вътрешното ни право, но пък противоречат на закон, тоест, на акт, приет от Народното събрание, каква ще бъде съдбата на този международен договор?

Така че тези формули трябва да бъдат съобразени с цялостното решение на проблема.

В заключение ще кажа, че целият проект изисква много сериозно преработване. Но в същото време искам да изкажа благодарност на нашите колеги, че са положили тези усилия да ни представят една основа, която очевидно ще улесни нашата по-нататъшна работа.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря. Има думата г-н Стефан Савов.

СТЕФАН САВОВ: Преди всичко споделям това, което казаха колегите, че цялата тази глава трябва да бъде много по-кратка. Напълно споделям и мнението, че ѝ липсва външна логика. Сигурно ще се съкратят редица работи, които се повтарят, така ще дойде и логиката на място. Струва ми се, че нашите експерти трябва да си вземат добра бележка от нашите разсъждения и действително следващият проект трябва да бъде съобразен с тези неща, които мисля, че ще поддържат и тези, които ще се изкажат след това. Това се очертава ката едно общо мнение.

Бих казал, че не му е тук мястото да кажем и няколко думи за преамбюла. Мисля, че имаме нужда от преамбюл и най-ми харесва, най-съм близък до това, което е направено в проекта на Николай Павлов, подписан и от около 100 народни представители. Ако там декларираме нашата привързаност, че инкорпорираме Хартата за правата на човека, заедно с двата пакта за политическите и социалните права, много неща по-нататък ще станат дори и излишни. Така че този къс преамбюл, в който да изтъкнем някои общи принципи, мисля, че няма да е излишен.

Споделям напълно това, което се каза за републиката. Ще гледам да не повтарям много работи. Разбира се, трябва да се каже преди всичко, че ще бъдем правова държава. Смятам, че не е тук мястото на "социална". Много по-добре би било, ако се каже социалната справедливост и т.н. Но това са подробности.

Мимоходом ще обърна внимание на г-жа Ананиева, че не съм съгласен с нея, че нашият народ е традиционно републикански. Ще обърна внимание и на вчерашната статия на г-н Драгомир Драганов във в. "Дума", защото тя действително показва, че република сме били само 46 години. През цялото друго време сме били в монархическа форма. Така че мисля, че не бива да се правят така лесно заключения.

Мимоходом ще кажа и още нещо, колкото за Левски, трябва да ви кажа, че ако той говори за чиста и свята република, той го говори поради това, че нашето национално освободително движение е свързано с идеите на Максимилиан за млада Европа, който е в противодействие на свещения съюз на монархиите, които по това време

не позволяват революциите. Това е цялата работа. Не искам сега да навлизам в дълбоки исторически подробности, макар че бих могъл да ги развивам много подробно. Мога да кажа, че лично аз семейно съм свързан с това крило на нашето национално освободително движение, движението на Левски, Ботев и т.н., но историческата истина е малко по-друга за това монархия ли сме били, какви са били по това време възжеланията на хората.

Втората алинея от чл.1 ме хвърля в голямо озадачаване. Републиканска форма на управление не може да бъде обект на конституционна ревизия. А на какво? На гражданска война ли? Аз не знам какво може да бъде. А как това нещо се връзва с чл.6, където се казва, че "Политическият живот в Република България се основава на принципа на политическия плурализъм". Политическият плурализъм безспорно създава възможности и за създаване на някаква партия с монархически идеи.

Моля да се има предвид, че аз като представител на Демократическата партия, която не е монархическа, но ние сме фиксирали нещо друго, че трябва да има референдум, защото ние не признаваме референдума от 1946 г. Републиканската форма на управление не може да бъде обект на конституционна ревизия - кажете ми на какво може да бъде? Пак повтарям - на гражданска война ли?

Така че цялата тази постановка трябва да бъде променена.

Разбира се, че чл.3, ал.1, както каза и г-н Корнажев, е една формулировка, която е съвсем авторитична. Както и ал.3: "Държавата създава условия за пълноценно участие на всички граждани" - това са празни приказки. Същото може да се отнася, както каза и г-н Корнажев, за чл.6, ал.27 "Политическите партии съдействат за издигане на политическата култура на народа, за формиране на неговата политическа воля". Това ми се струва като статия от вестник и няма нищо общо за институционализирането на партиите и това, което е фактически един от белезите на новата демокрация. Това е някаква съвсем празна приказка.

Член 7 казва така: "Обществените организации са доброволни обединения на граждани за задоволяване и защита на социални потребности и специфични интереси". Това е алинея 1. А алинея 2 казва: "Синдикалните организации обединяват работниците и служителите на професионална основа и защитават техните

професионални интереси". Изглежда, че авторите на този текст са забравили, че би трябвало при пазарното стопанство, което много скоро ще влезе в сила, ще се явят търговци, индустриалци и занаятчии. А техните професионални интереси кои организации ще защитават, след като в ал.1 е казано: "защита на социални и културни потребности". Нека не се забравя, че във всички страни едни от най-мощните организации са именно патронатите, както ги казват на някои места, а и както беше тук "Съюз на индустриалците". И такъв ще има, както ще има и Съюз на търговците, Съюз на занаятчиите. Просто се забравят тези неща, тъй като ал.1 говори за социални и културни, а не говори за професионални потребности. А и другата страна - работодателите, въобще не са засегнати

Чл.8, ал.6, не съм юрист, и, разбира се, тук има много по-вещи от мен. Но текстът "Законът няма обратна сила, освен когато това изрично е предвидено и при условия, че се създават по-благоприятни последици за гражданите и техните организации". С други думи винаги.

По ал.7 на същия чл.8 напълно съм съгласен с г-н Корнажев, че общопризнатите норми на международното право са нещо много широко и не бива така да ги приемаме. Ще се обоснова, когато стигна до чл.14, където се казва, че "Република България осъществява външна политика на основата на общопризнатите принципи на международното право...".

В Съвета на Европа, когато бях в Страсбург, имаше проект и предполагам, че този проект ще се приеме там. Той е за автономия на националните малцинства. И приет от Съвета на Европа, той може би ще бъде издигнат или най-малкото ще може да се спори дали не е общоприета норма на международното право. А ние ще го приемаме ли?

Струва ми се, че трябва да бъдем по-точни и да кажем, че ние приемаме именно тези международни норми, които сме ратифицирали, приели и т.н., за да не изпаднем в затруднение по-късно.

Чл.16: "Държавата има изключително право на собственост върху поземлените богатства, континенталния шелф, плажната ивица, естествените източници на енергия, ядрената енергия, горите, водите, пътищата с национално значение, железопътния транспорт,

предприятията...". Какво става тогава с чл.17, който казва, че икономиката на Република България се основава на свободна стопанска инициатива и пазарните отношения". Какво става с това противопоставяне? Не влизаме ли в противоречие? Можем да оставим нещо за държавата, но все пак не смятате ли, че би могло примерно една рудничарска минна промишленост да бъде и частна? Не смятаме ли, че железопътният транспорт при това окаяно положение, някои линии може да стават и частни? Да не говорим за тези парадоксални случаи, за които говори г-н Стоилов. И по това би трябвало да се помисли.

Разбира се, и по чл.15, където се казва, че собствеността е частна и държавна, а след два реда се говори за общинска. Това са работи, за които просто се чудя как са минали.

В чл.17 казах за противопоставянето. И след това идва ал.1, която също ме учудва - "Държавата насърчава кооперативните организации". А частните защо не ги насърчава? Нима държавата, след като говорим в ал.1, че икономиката на Република България се основава на свободна стопанска инициатива и пазарните отношения", и изведнъж кооперациите се издигат в някаква специална категория. На какво основание? На какво правно основание и на каква логика? На мен това не ми е ясно. Когато искаме да правим пазарна икономика, аз бих предложил ал.5 да казва: "Държавата насърчава акционерните дружества". И какво ще ми противопоставите на това?

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: Насърчава обединяването на хората.

СТЕФАН САВОВ: Именно акционерните дружества обединяват хората. Те са дори по-големи, защото едно акционерно дружество може да има 100 000 акционери, господин Вълканов.

Аз смятам, че когато говорим за пазарни отношения, трябва да осъвременим старите идеи. Аз съм също за кооперациите, обаче това не може да влезе в една конституционна разпоредба, защото то противоречи на общата разпоредба, че се базира на пазарни отношения. А акционерните дружества сега са общонационални. Няма да влизам в диалог. Просто изказвам съображения, които смятам, че ще намерят широка аудитория в Народното събрание.

И за да приключа, въпреки че има много работи, които искам да кажа, "Гербът на Република България е златен лъв на

тъмночервено поле". Хайде поне да бъде коронован. Аз смятам, че без да е коронован няма да намерите 2/3 мнозинство, пък не знам и дали ще намерите 2/3 мнозинство с коронования лъв само, а не за онзи герб, за който говорихме.

Благодаря за вниманието.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Също Ви благодаря. Прав е г-н Савов. Въпросът за герба въобще не е обсъждан окончателно от подкомисията. Само е маркирано, за да се знае, че се предлага да се уреди на това място, а не в края на Конституцията, както досега. Но и аз, който съм председател на тази подкомисия, твърдя ясно, че не това е гербът, който мнозинството на самата подкомисия третирам. Вие знаете идеите. Посочено е като място, а не като предложение за герб.

Има думата г-н Корнезов.

ЛЮБЕН КОРНЕЗОВ: Другите, които се изказаха преди мен, чувствително изясниха много от нещата, които исках и аз да споделя. Ще бъде максимално кратък.

Първо, според мен проектът, който ни се представя има своите достойнства. Той е една добра база за размисъл.

Второ, бих искал да подчертая, както вероятно е известно на всички, проектите, които бяха представени от различните политически партии, от отделни наши депутати и граждани, всъщност нямат съществени противоречия в тази част на основните принципи, на основните положения. Няма съществени различия, така че лесно можем да стигнем до един консенсус. Друг е въпросът за структурата, за обема.

Трето, бих искал да кажа моето лично становище, а то е изразено във всички проекти, които са представени, мисля, че са общо 9 на брой, както и тук предлаганият ни. Това е за републиканската форма на управление. Аз не можах точно да разбера дали г-н Савов е за републиканска форма или за монархия, но това е другата страна на въпроса. Разбира се, той е свързан и с герба.

Няма да се спирам на въпроса, но явно е, че според Левски, не е бил монархист, а републиканец. Това е другата страна на въпроса. Но аз съм напълно съгласен с г-н Савов и го отбе-

лязах тук, мисля, че и преди мен беше казано, чл.1, ал.2 съвсем не е на мястото. Да се казва, че "републиканската форма на управление не може да бъде обект на конституционна ревизия, ми се струва не само юридически, но и политически неправилно, несъстоятелно. Между впрочем един подобен текст има и в проекта на БСП, но и в този вариант трябва да отпадне.

НОРА АНАНИЕВА: Във Франската конституция има също такъв текст.

ЛЮБЕН КОРНЕЗОВ: Друг е въпросът, че би могло да се помисли не следва ли формата на управление, ако евентуално се измени, да бъде от Великото Народно събрание и само чрез референдум.

Следващото, на което искам да се спра, е това, което и г-жа Нора Ананиева подчерта още в изложението си. Вероятно по републиканска няма да имаме големи противоречия, но проблемът е дали да е парламентарна или президентска? Поне аз, без да се спирам на този въпрос, съм категорично за президентската форма на управление. Убеден съм, че на България е необходима днес, пък и за в бъдеще силна президентска власт. Но този въпрос ще развия, когато разглеждаме тази глава в текст.

Всички подчертах и аз съм категорично за чувствително съкращаване, по-кратък, по-стегнат текст. Обемът е твърде голям.

Ще се спра само на някои проблеми, които имат редакционно и теоретично значение.

Чл.4, колегите, които говориха преди мен, се спряха на него. Тук е въпросът за разделение на властите и ал.2, 3 и 4 дават органите, които осъществяват определена власт. Струва ми се, че те трябва да отпаднат. Има още един елемент, който според мен е важен. Трябва да има разделение на властите, но има и преливане на властите. Има органи, включително и Президентството, местните органи, които не винаги могат да се отнесат така лесно към една или друга власт. Властите си взаимодействат помежду си, има преливане между властите. Така че в Конституцията, поне в тази ѝ част, да свързваме дадения орган конкретно с определената власт.

Мисля, че колегите се спряха и на избирателното право, че трябва да е всеобщо.

Ал.2 на чл.5 ни казва активното и пасивното с годините, но се говори и за поставени под запрещение. Но има два вида запрещение - пълно и ограничено. Това означава ли, че и по двете форми на запрещение гражданите ще бъдат лишаване от активно и пасивно право и т.н.½

Струва ми се, че тези въпроси трябва да бъдат уредени със съответния закон.

И нещо теоретично, което, разбира се, има и практическо звучение, колегите не се спряха на него. В чл.6, разбира се, не изключвам принципа по ал.4, се казва, че не могат да се създават политически партии на етническа, верска, расова и класова основа, разбира се, че това е така, които си поставят за цел насилствено завземане на държавната част или проповядват етнисова, расова (безспорно) и класова вражда. Ако кажем "класова" това означава, че признаваме класовото разделение на обществото. Следователно в нашето общество има класи.

Аз съм го казвал, казвам го и сега, аз съм марксист, и смятам, че едно общество, и нашето включително, е разделено на класи, слоеве и т.н., които безспорно ще имат противоречие и за в бъдеще помежду си. Но вие знаете вижданията на различни теоретици, няма да се спирам тук, ако говорим за класова вражда, това означава цялото теоретично разслоение на това общество. Така че, за да се избегнат противоречията, "класова" трябва да отпадне. Но да остане безспорно това, че не може да има политическа партия или организация, която да си поставя за цел насилствено завземане или промяна на властта и на вражда между отделни слоеве или групи от населението.

Тук вече се каза за правовата държава. Струва ми се, че е напълно излишна петата алинея, когато има противоречия между нормативен акт на изпълнителната власт и законодателната. Това са азбуките на нещата. Това не е проблем, който трябва да се урежда с Конституцията, а със Закона за нормативните актове.

Подчерта се, аз само ще маркирам, но според мен и теоретично, и практически чл.15 не е издържан - "Собствеността

е частна и държавна". Аз се питам даже тази химикалка е лично моя, но тя е нито държавна, нито частна. Тя е лична собственост. И въобще въпросът за собствеността трябва да се уреди по съвсем друг начин. Защото второто изречение също противоречи на първото.

Каза се и за земята. Втората алинея за правото на собственост на чужди граждани. Какви права на собственост може да имат чуждите граждани в България? Подчерта се за първата алинея и аз напълно го споделям, но проблемът е около втората алинея. Дават се изключения. От тези изключения чуждите граждани могат да придобият право и да ползват право на строеж и други права върху земята. Следователно изключенията стават правило. Всички други права - кои са те? Докъде ще отидат тези други права? Съвсем неясно е казано.

С тези бележки бих искал да приключа, но с убеждението, още веднъж повтарям, че това е една добра основа, върху която можем да разсъждаваме. Имам предвид и проектите, които са представени. Можем да изградим, разбира се, в много по-стегнат вариант една глава, която ще бъде достойна за нашата Конституция.

Благодаря.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Също благодаря.

Има думата г-жа Елена Кирчева.

ЕЛЕНА КИРЧЕВА: Благодаря, аз имам един технически предварителен въпрос към г-жа Ананиева. Справката, която ни е представена, в края на която пише "експертна група", без да знам кои са участващите в нея, и проектът, който ни е представен, от едни и същи хора ли е работен? За мен отговорът е отрицателен, но искам да го потвърдите, че това е така.

НОРА АНАНИЕВА: Присъстват експертите и те ще кажат. Експертната група е към Народното събрание.

ЕЛЕНА КИРЧЕВА: Искам да продължа. Въпросът ми е следният - за мен справката, която е направена, и проектът за Конституция, който ни е представен, е работен от различни хора. Това е отговорът на моя въпрос и аз го зададох, за да чуя вашето потвърждение. Права ли съм? Защото ако това не беше така, тази справка, която се дава в обобщен вид, общите в много проекти, 12 на брой принципи, с които бихме се съгласили, както и разли-

чията, би намерил по-добро отражение в проекта, който ни е представен. И той би бил не в такъв суров вид, а в по-приемлив вид.

НОРА АНАНИЕВА: Не допускате ли разминаване във времето?

ЕЛЕНА КИРЧЕВА: Аз не си обяснявам времето, аз правя заключение.

НОРА АНАНИЕВА: Проектите дойдоха, след като беше приключена разработката.

ЕЛЕНА КИРЧЕВА: Може би това е причината, но констатацията ми се оказва вярна.

По тази причина аз смятам, че представеният проект е в много суров вид и затова тук трябва да намери само едно обсъждане по принцип, а не така детайлно, както започнаха повечето от колегите.

Господин Вълканов взе пръв моята бележка, но аз ще я повторя, защото така ще се чуе, че има още едно мнение по същия въпрос. Представеният проект страда от липса на вътрешна логика. Няма никаква вътрешна логика в структурата, в систематиката на изложението на т.нар. основни положения. Защо основни положения? Може да се каже основни принципи на Конституцията, а не основни положения.

Тази вътрешна логика аз бих дала за пример в много от другите проекти. И ако справката се използваше, ще видите логиката, която следва - държавата, след това властта, човешката личност и т.н. Има логика на изграждане на основните принципи и можем да я ползваме. И тогава изложението ще стане по-стегнато. Това е първата ми принципна бележка.

На второ място, отделни бележки, принципно недопустими и правно неверни са много от формулировките. И аз ще се спра отново на чл.1 в предложения ни проект, на неговата ал.2. Знаете, че БЗНС от момента на неговото създаване винаги и досега неотменно е бил за републиканска форма на управление. Но питам аз ал.2 на чл.1, всички разбраха, че сме Велико Народно събрание, но че вземаме вечни решения винаги за територията на тази наша държава - мисля, че си превишаваме прерогативите. Освен това тя е във вътрешно и формално противоречие с ал.1. Републиканската форма никъде по-горе не е упомената.

Бих дала пример в тази насока за принципно недопустими и правно неверни неща и със символите, които са накрая на проекта. Много може да се говори, нашите експерти, които са работили по законопроекта, са тук и те биха могли да говорят в детайли. Аз искам да се спра само на принципите. Бих попитала защо трябва да съществуват символите в глава първа?

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Това е въпросът.

ЕЛЕНА КИРЧЕВА: Според мен това е излишно да бъде тук.

Искам да ви насоча при преработката на този проект, за мен такава преработка е нужна - сериозна, стегната - да се вземе предвид справката от експертите. На много места в справката се цитира, говоря като представител на БЗНС и ще ми позволите това пристрастие, цитира се проектът на БЗНС, който дава идеи, несъществуващи в другите проекти. Това са идеи, които са хубави. Никъде обаче те не са намерили реализация в проекта. И затова бих предложил хората, които са работили, да се съберат отново - заедно със справката и проекта и бих предложила да поканите експертите на отделните политически сили, вносителите на отделните проекти. В този състав мисля, че ще може да се стигне до едно стегнато, принципно и правилно формулирано предложение за принципи за глава първа на Конституцията.

Благодаря ви.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Също Ви благодаря.

Има думата г-н Любен Грозданов.

ЛЮБЕН ГРОЗДАНОВ: Дами и господа, несъмнено поднесенят ни материал за обсъждане от експертите има достойнства, но търпи и сериозна критика. Колегите, които се изказаха преди мен, застъпиха свои схващания, свои становища по конкретни въпроси. Експертите и колегите, които са работили по материала, който разискваме сега, също са изхождали може би от свои схващания, от свои разбираня, от свои концепции. Тези противоречия, които се явяват, те са различни мнения на базата на различните концепции и те естествено ще бъдат разрешени с гласувания на различни равнища, включително и с гласуване в пленарното заседание.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Може пък там да има консенсус.

ЛЮБЕН ГРОЗДАНОВ: Допускам го. Аз съм в сферата на предположенията. Онова, което прави впечатление на пръв поглед - от професионална гледна точка може да е издържан материалът,

който разглеждаме, но конституционните текстове са предназначени за всички български граждани, за целия наш народ. Не всички граждани са ориентирани в правната материя и в конституционните текстове. Затова на мен ми се струва, че основният упрек, който може да се отправи към работилите по материала, е това, че са подценили въпроса за систематизиране на материята.

В глава първа, както е озаглавена "Основни положения" са сложени половината от конституционните текстове, половината от материята, която трябва да бъде уредена с Конституцията. Когато вникнем внимателно в текстовете и в материята, която текстовете уреждат, ще видим, че материята не може да се квалифицира като основни принципи и т.н.

Има и много конкретни разрешения, които не би трябвало да намерят място в една глава под заглавие "Основни положения". И на мен ми се струва, че систематиката трябва да бъде преработена, подобрена, та ако щете бих предложил да се обмисли не би ли следвало всеки конституционен текст да има свое заглавие, както е например в Конституцията на Германската федерална република. С това се създава една прегледност, създава се възможност за бързо ориентиране на най-обикновения читател в конституционната материя.

По същество материята, която се урежда в тази глава, ми се струва, че би могла да се разпредели на четири глави. Първата глава, която трябва да бъде озаглавена "Основни принципи" или само "Принципи", както стана въпрос. Тя действително да съдържа най-общите принципи на конституционното формиране, на формирането на конституционните текстове. А най-общите принципи, така както сега се слагат в нашия политически живот и в цялостния ни обществен живот, са принципите на свободата, достойнството и благоденствието на личността. Втора група принципи са принципите на гражданското общество. И третата група са принципите на правова-та държава и парламентарната демокрация.

В тази глава "Основни принципи" извън тези основни принципи в сферите, които посочих, не би следвало да има друго.

Освен това материята, както ни се поднася, в една обща глава са включени материя, засягаща правата на човека и гражданина, включени са обществено-устройствените принципи, държавно-устройствените принципи. В отделна глава могат да бъдат

изнесени правата на човека и гражданина, а правата на човека и гражданина са дадени и може би изчерпателно са дадени, но и доста разхвърляно. Една систематика може да получи такъв вид - права на човека и гражданина, лични права, семейни права, последователно да бъдат дадени, политически права, икономически права и т.н.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Не забравяйте, че има отделна глава за това, г-н Грозданов.

ЛЮБЕН ГРОЗДАНОВ: Къде е тази отделна глава?

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: След това ще я гледаме, може би през другата седмица.

ЛЮБЕН ГРОЗДАНОВ: А материята, която трябва да бъде включена в тази отделна глава, която Вие предполагате, че я има, са включени в "Общите положения". Тази материя вече е включена.

Може да бъде дадена друга глава "Обществено устройство". Това може да бъде дадено в подраздели - духовно устройство, принципи за духовното устройство на обществото, принципи за политическото устройство на обществото и принципи на икономическото устройство на обществото. И тук съответно ще намерят място въпросите за икономическото устройство на обществото, въпросите за собствеността, принципите на пазарната икономика и т.н. Не искам да се спирам подробно на отделните принципи, но ми се струва, че всички тези положения, цялата тази материя е разработена в тази глава, но разхвърляно, разпиляно.

Това искам да подчертая в общи линии, че е подценено значението на систематиката на конституционните текстове, което подценяване води до непрегледност, до обърканост, до липса на вътрешна логика на раздела и т.н.

По конкретните въпроси не бих искал да се спирам, но ще засегна въпроса, който засегна и г-н Корнажев, за разделението на властите. При уреждането на въпросите за държавните органи трябвало да има и такива органи, които можели да се отнесат и към законодателната власт, и към изпълнителната власт, а ако щете и към съдебната власт. Аз не бих бил съгласен с такова третиране на принципа за разделението на властите. И миналия път засегнах този въпрос и ми се струва, че това трябва да се спази при изработването на Конституцията. Такова институционали-

зиране на държавните органи трябва да се даде, с оглед принципа на разделението на властите, че власт да може да спира властта. И при това положение може да се изключи възможността за злоупотреби или за произвол с властта от страна на едни или други държавни органи. А такива междинни органи, които да могат да се квалифицират като едни, като други и като трети, ще размият същността на принципа на разделението на властите, ще го опошляват, ще го размият.

Струва ми се, че би следвало да се избегне това размишаване на основното съдържание на този принцип.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви. Думата е на народния представител г-н Чавдар Кюранов.

ЧАВДАР КЮРАНОВ: Благодаря, г-н Ганев. Аз мисля, че с това обсъждане ние в действителност навлизаме в същинската работа по Конституцията. Защото обсъждането на общите положения или общите принципи означава да обсъждаме философията на Конституцията. И на мен ми се иска да се опитаме да постигнем някакво съгласие в това отношение. За да можем да направим това аз бих направил сравнение със сега действащата Конституция. Аз не смятам, че тя е изцяло отрицателна. Но най-характерният отрицателен белег на тази Конституция за мен е етатизмът - това, че тя е една Конституция изцяло изградена на идеята за всемогъществото на държавата.

И аз бих говорил за една друга философия на Конституцията, към която трябва да се ориентираме, бих казал, че центърът, средицето на тази Конституция трябва да бъдат правата на човека.

Разбира се, в общите принципи не можем да развием този въпрос и доколкото виждам това се предвижда в следващата глава, а такива са и почти всички други проекти, които са дадени. Бих обърнал в това отношение внимание на проекта на БСДП, на проекта на БСП, които отделят твърде много внимание и доста нашироко се спират на проблема за човешките права. И ако бихме стигнали до такова съгласие, като Конституционна комисия да изхождаме именно от такова разбиране, то това ще предопредели до голяма степен структурата и съдържанието на главата за общите положения. Защото въпреки това, аз съвсем не се отнасям отрицателно към проекта, който ни е даден, той има редица положителни страни, но въпреки това тази обща идея мисля, че може да претърпи известни изменения.

Разбира се, тук са дадени редица общи конституционни принципи, тук се отговаря на въпроса каква държава е България и аз не виждам нищо страшно да бъде подчертано, че тя е социална държава. Още повече, че в повечето от проектите, които са дадени, този момент или изрично е подчертан, или по същество, чрез социалната политика, която трябва да води, също така е отделено голямо внимание на социалната политика на държавата.

Аз не виждам нищо страшно в ал. 2-ра на чл. 1-ви, като се има предвид, че това е един принцип, който съществува и в други конституции, например в италианската. Там изрично е записан такъв текст. Друг е въпросът, че алтернативата му не е гражданска война, а в рамките на една правова държава, каквато нашата държава трябва да бъде, и според мен този елемент е изпуснат в определението на ал. 1-ва, в една правова държава това естествено е референдум. Така че този, който е толкова влюбен в монархията поради това, че 1310 години тя е царствала у нас, може спокойно да гласува при един такъв референдум и да си избере Симеон Кобуркготски или който иска друг.

Като говоря за това, че не трябва да бъде естатистична Конституцията, аз не бих отхвърлил чл. 3-ти, ал. 1-ва, където за първи път в една нашата Конституция се прави разграничение между държава и общество. Това е принципното значение на този пункт. И аз не смятам, че това е нещо, което би трябвало по-скоро да бъде към една теория или към една доктрина. Друг е въпросът дали формулировката трябва да бъде точно такава, но така или иначе едно разграничаване на държавата от обществото е особено необходимо, ако поставим центъра на тежестта върху правата на човека.

За да можем да подчертаем правата на човека, обаче, според мен трябва да изхождаме и от основните ценности. И не само, напълно съм съгласен с това, че основна ценност е човекът, оттам произтича равенството пред законите и т.н., но в редица от проектите са посочени други ценности - свобода, труд, социална справедливост, общочовешки идеали (в проекта на Павлов), мир, равенство и т.н. Може би не всички, но така или иначе такива ценности според мен именно, за да насочат по-нататък, в следващия раздел към правата на човека, би следвало да влязат в Конституцията.

Що се отнася до разделението на властите, ние така преливахме властите, че в края на краищата се стигна до една. И затова аз мисля, че ще бъде плюс и пак свързано с идеята за правата на човека едно много по-ярко и категорично разделение на властите, както е дадено в този проект и в проекта на Вълканов, и в редица други от проектите, които имаме.

Мисля, че ако отговорим на въпроса каква държава, какво управление, суверенитет на народа, основна ценност - човекът, и други ценности, разделение на властта, правова държава, опазване на природата, в това отношение не сте съвсем точна г-жа Кирчева. Този момент е взет от проекта на БЗНС, тъй като само там фигурира опазването на природната среда. Въпросът за собствеността, разбира се, не може да бъде само частна и държавна. Тук съм напълно съгласен с г-н Корнажев. Би трябвало по-добре да очертаем нещата.

Бих поставил един такъв въпрос. В проекта на г-н Павлов, съжалявам, че той отсъства, се говори за етико-социални отношения. Съмнявам се, че ще стигнем дотам, да включим в нашата Конституция този проблем, но най-малкото като идея заслужава доста голямо внимание.

В повечето от проектите е разработен въпросът за труда и неговото място и роля. Мисля, че може да се вземе предвид. Тук има един пункт, но би могло по-точно и с повече тежест да се отбележи този въпрос. Ако отидем към примера на други страни, в италианската конституция в самото определение на държавата е казано, че тя е държава на труда. Аз за това не бих настоявал, макар че този проект съществува в проекта на г-н Павлов, той казва, че това е правова държава, основаваща се на труда, социалната справедливост и общочовешките идеали. Мисля, че това не са безинтересни формулировки.

Нарочно се спирам именно върху принципната страна на нещата, която по-малко беше засегната, и завършвам с това, че това трябва да е Конституция, от която да се вижда, без да се изключва ролята и значението на държавата, че не тя трябва да бъде доминиращата в една Конституция на една демократична страна.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Кюранов.

Думата е на г-н Любомир Иванов.

ЛЮБОМИР ИВАНОВ: Някои от нещата, на които исках да се спра, вече бяха казани. И ако повторя нещо, то ще е за да изразя ясно становището си. Бих искал да направя и някои конкретни предложения, не всички, които имам предвид, но поне тези, които смятам за по-съществени.

Първо, съгласен съм, че този текст се нуждае освен всичко друго, от едно значително изчистване. Има редица понятия, които може би са уместни като понятия на конституционното право, но не съм убеден, че тяхното място е в текста на една Конституция.

Още в чл. 1-ви, ал. 1-ва понятието "социална държава" - може би това е някаква компенсация за отпадането на "социалистическа държава". Аз съм против това деклариране на различни неща като "гражданско общество" - чл. 3-ти, ал. 1-ва; чл. 6-ти, ал. 1-ва - "политически плурализъм". Това са неща, които би трябвало да се гарантират от Конституцията, като например гражданското общество и политическия плурализъм, но именно чрез нейните приложения, а не чрез деклариране. Също и провъзгласените демократически принципи за организирането на партиите и на обществените организации. Клубовете също са обществени организации, но те могат да имат и закрит характер. Значи ли това, че те биха били противоконституционни?

И също в чл. 8-ми, ал. 1-ва, понятието "правова държава" - мисля, че това са неща, които могат да бъдат изчистени.

Подкрепям и винаги съм бил на становището, че названието на държавата трябва да бъде само България. А що се отнася до формата на държавното управление, аз мисля, че не би могло просто да се впише в текста без една сериозна дискусия и може би политическо решение. Не бива да смятаме, че въпросът е решен от само себе си - дали ще бъде република, монархия, парламентарна или президентска република и т.н.

Текстът на чл. 1-ви, ал. 2-ра според мен е неудачен. Това е един опит да обявим, че нашето Народно събрание е много велико, а всички следващи народни събрания ще бъдат от второ качество и няма да могат да променят Конституцията поне в тази й част. Мисля, че това не е естествено и не е редно.

Въпросът за обратната сила на закона, много ясно според мен е формулиран - "допуска се, при условие, че се създават по-благоприятни последици за гражданите и техните организации".

За кои граждани и за кои организации? Кой ще прецени това нещо?

Предлагам една по-друга редакция на чл. 12-ти, който касае опазването на природата. Тъй като всъщност опазването на природата може да се раздели на два дяла - опазване на природните ресурси, въздуха, водата и почвата от замърсяване. И другото е опазване на природното наследство. А аз бих предложил чл. 12-ти да има две алинеи. Първата е близка до сегашния текст, а именно:

"Ал. 1 - защитата и опазването на природните богатства на водите, въздуха и почвата е задължение на държавата и на цялото общество."

И една нова ал. 2-ра със следния текст:

"Ал. 2. Градищният фонд на дивите животни и растения, техните съобщества и местообитания, характерните и забележителните пейзажи и обекти на неживата природа, както и създадените за тях и защитени природни територии са национално и общочовешко богатство и са обект на особена закрила от страна на държавата."

Приемам това, че трябва да има уточняване на видовете собственост. Трябва да влязат и акционерна, смесена, общинска и т.н.

По въпроса за обектите на държавната собственост. Редица от изброените тук обекти трябва да отпаднат. Що се отнася до горите, моето мнение и мнението на партията, която представлявам, е това, че ние сме за запазване на горския фонд като държавна собственост, но не смятаме, че трябва да има конституционно ограничение, както и за съществуването на частни гори, общински гори и т.н. Искам да изложа един аргумент. Има една възможност, това е широко разпространена практика на други страни, които са в тежко финансово положение и имат външни дългове, да се откупува част от тези дългове срещу създаването на национални паркове-резервати. Тоест, става едно символично откупуване на част от територията на страната, най-често на гора, от чужди граждани. То има символичен смисъл, но съществуването на горите като обект на изключителна държавна собственост и поради тази причина смятам, че е неоснователно.

Също така не виждам защо трябва да има конституционни ограничения за железопътния транспорт, предприятията, които произвеждат оръжие и взривни вещества, благородни метали и силно упойващи вещества. Това може да бъде уредено със закон, държавата

може за определен период, докато смята, че е необходимо, да упражнява някакъв контрол върху тези дейности. Мисля, че не бива да има конституционни ограничения. Разбира се, същото се отнася и за естествените източници на енергия, беше прав г-н Стоилов, а също и за ядрената енергия. Друг е въпросът дали изобщо този вид енергия ще бъде използван за в бъдеще, поне термоядрената енергия, която сега се използва. Но не виждам защо те трябва да бъдат обект на държавен монопол.

И въпросът за възможността чужди граждани да притежават земя. Това е чл. 19-ти. Тук става въпрос преди всичко не само за селскостопанска земя, а и за други видове земя. Едно съображение, поради което смятам, че чл. 19-ти трябва да има друга редакция, е следното, че ограниченията, които сега се въвеждат със Закона за земята, имат временен характер. Ако погледнем няколко години напред, примерно след 5 години, когато България стане пълноправен член на Европейската общност, тогава гражданите от другите страни на общността ще имат право, напълно равноправно с българските граждани да се заселват, да търсят работа и да придобиват всякаква собственост, включително и земя в България. А това би влязло в едно притоворечие с Конституцията. Тоест, текстът в Конституцията би представлявал пречка за нашето членство в общността и тогава ще се нуждае от промяна.

Затова аз бих предложил да не остава това като редакция, чл. 19, ал. 1-ва да отпадне, а ал. 2-ра да получи редакция, че "Редът, при който чужди граждани могат да придобиват правото на собственост, ползуване право на строеж и други права върху земята, се определят със закон."

Предлагам да отпадне чл. 20 - за труда. Всъщност във втората алинея е въведено задължението за труда, аз смятам това за неприемливо. Може би е взето от предишни конституции, че "всеки гражданин по свой избор и възможност е длъжен да осъществява определена дейност, която да допринася за материалния и духовния прогрес на обществото". Не намирам това за целесъобразно.

И последно, що се отнася до герба, аз поддържам редакцията, която е в Търновската конституция, а именно, че гербът на България е златен коронован лъв на тъмночервено поле, на полето - царска корона.

Благодаря ви.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Това ще обсъждаме в подкомисията.
Думата е на народния представител г-н Владислав Даска-

лов.

ВЛАДИСЛАВ ДАСКАЛОВ: Като се съгласявам с колегите, които казаха, че принципите и характеристиките трябва да бъдат логичен извод на конституционната уредба, а не прокламирани декларации, ще помоля за вниманието ви на бележките, които ще си позволя да направя.

В чл. 1-ви се декларира, че Република България е единна. Според мен именно тази декларация всява съмнение за единството на България от една страна. От друга страна, за единство може да се говори в една федерация между отделни части, а не тогава, когато държавата е нефедеративна република.

Същото се отнася и за това дали е социална Република България или не. Според мен това трябва да бъде изведено от принципите на конституционната уредба, а не декларирано.

Вече се каза за ал. 2-ра, че тя има вътрешно противоречие и че ако ще следва да се регламентира начинът на промяната на управлението, че това може да стане само по пътя на референдума - то би трябвало това изрично да бъде посочено в Конституцията.

Виждам и едно противоречие между чл. 2-ри и чл. 3-ти.

Напълно съм съгласен с изложеното от проф. Кюранов, че би следвало да се отдаде повече значение за правата на човека и оттам - за същността на държавата, поради което тук виждам противоречие. В чл. 2-ри се говори, че държавата произтича от гражданското общество, с други думи прави се алузия с правата на гражданите, с отделния индивид, а в чл. 2-ри се говори, че Република България признава човека. Това според мен е едно взаимно противоречие. Република България не може да признае човека, а хората, обществото признават Република България.

НОРА АНАНИЕВА: То е като ценност вероятно.

ВЛАДИСЛАВ ДАСКАЛОВ: Този ценностен принцип би могъл да бъде фиксиран и регламентиран, но не като държавно признание. В този смисъл бих искал да се каже.

Считам, че систематично чл. 7-ми не би следвало да намери регламентация, какво представлява какво представлява обществената организация, а това би трябвало да намери място там, където се регламентират правата на гражданите.

Същото нещо смятам, че представлява една обикновена декларация, без някъде това да е изведено като принцип и като гарантиран принцип, че една идеология не може да се обяви като

държавна и да се утвърди като държавна. Само тази декларация надали е достатъчна, за да се предотврати това.

Освен че като терминология равнопоставеността на различните форми на собственост, според мен, не е юридически издържан като термин "равнопоставеност", освен това той противоречи, или обратното - ал. 4-та на чл. 17 противоречи на ал. 2-ра на чл. 15-ти, където държавата насърчава кооперативните организации. Още повече, че в чл. 15 не е предвидено съществуването на кооперативната собственост.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Тя е форма на частна собственост.

ВЛАДИСЛАВ ДАСКАЛОВ: Тя е форма на частна собственост, но, както правилно проф. Вълканов спомена - не трябва да отричаме възможността на самата кооперация като юридическо лице да притежава собственост.

Смятам, че в Конституцията не следва да намира отражение разпоредбата, че следва да се определи една регламентация на максималния размер на земята. Това е чл. 18-ти, ал. 3-та. Ако в момента в Закона за земята намираме за необходимо да определим това, то в Конституцията не е необходимо да го правим, това е някаква конюнктура.

Същото се отнася и за чл. 19 - за чуждите граждани - дали имат право или не да притежават собственост върху земята. Това би могло да бъде регламентирано в Закона за земята.

Според мен в ал. 2-ра неправилно е поставено ударението върху това, че гражданинът е длъжен да осъществява определена дейност. Напротив, гражданинът има право по свой израз да осъществява определена дейност, но тази дейност трябва във второто, допълнителното изречение, да бъде посочено, че по задължение трябва да допринася за материалния и духовен прогрес на обществото. Според мен ударението трябва да бъде поставено там, върху правото и че резултатът от дейността трябва да бъде просперитетът, допринасянето за просперитета на самото общество.

Според мен систематиката изисква не тук да бъдат символите и гербът.

Аз ще си позволя да изразя едно друго становище - да хвърлим по-сериозен поглед върху систематиката и върху логиката на Германската конституция поради обстоятелството, че тя е създадена тъкмо в аналогичен исторически момент, в който се намираме и

ние в момента. Тъкмо след войната, след разпадането на фашизма, на тази тоталитарна диктаторска система, и изграждането на една демократична държава. В такъв подобен исторически момент се намираме в момента и ние, поради което считам, че и от систематична, а ако щете и от гледна точка на съдържанието, е препоръчително да се обърнем към тази конституция. Там например се започва именно, за да се подчертае тъкмо моментът на преход към демократическата държава, с правата на човека, а не с формата на устройство на държавата.

Благодаря ви.

СТЕФАН САВОВ: С едно изречение искам да подкрепя колегата. Мисля, че г-н Грозданов каза нещо много важно - че Конституцията е предназначена за всеки български гражданин. Аз ще съм много съгласен с това, че тя схематично трябва да се разграничи с тези заглавия, за да бъде ясно за какво се отнася. Това е много важно, аз го подкрепям напълно и бих искал да се запише, за да го имат предвид нашите експерти. Да не стане Конституцията като един трактат, а всеки гражданин като я погледне, да знае къде какво да търси.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви. Има думата г-н Тодор Люцканов.

ТОДОР ЛЮЦКАНОВ: Аз имам няколко конкретни предложения.

В чл. 13-ти, където става въпрос за семейството, майчинството и детството са под закрила на държавата, предлагам да се включи подходящ текст по отношение на младежта. Мисля, че тази група от нашето население заслужава подкрепа специално от страна на държавата.

В чл. 15, ал. 4-та, искам по-точно прецизиране и въобще много по-силни доказателства, че няма тази доказана обществена необходимост да се използва много често за отчуждаване. Не е тайна, че основната част от деформациите по този въпрос бяха точно с доказана обществена необходимост, която обаче много лесно се доказваше.

Мисля, че в този случай трябва да го има и принципът за съгласие на този, на който ще бъдат отчуждавани имотите, което съгласие да се постига чрез съответното доказване и съответното наистина обезщетение. Въобще едно прецизиране с насока да не се използва толкова лесно доказаната обществена необходимост.

По чл. 16-ти считам, че ще е добре, ако го направим достояние на една специална подкомисия или експертна група, защото тук действително са текстове с много интересно и в същото време доста дискуссионни тематики. Аз лично считам, че държавата трябва да има изключително право на собственост на определени неща, но това, което е записано тук, не е това, което подкрепям, нито е достатъчно точно. Подкрепям казаното от Янаки Стоилов за естествените източници на енергията, за което се изисква много голямо прецизиране.

Последният въпрос, който е практически. Считам, че на специално обсъждане трябва да поставим чл. 25-ти - за официалния език в Република България. Аз подкрепям, че това трябва да е българският език, но трябва много точно тази алинея да се оформи, защото не е тайна, че в момента тя започва да става ябълката на раздора и върха на айсберга по националния въпрос.

И една принципна забележка. Считам, че ние трябва да направим един практически използваем, работен документ, в който нещата да са пределно ясни и да не могат да бъдат тълкувани двузначно. Тоест, това, което ще направи нашето Велико Народно събрание с всичките експерти, с всичкото дълго обсъждане не трябва да може лесно да бъде тълкувано двузначно от който и да е чиновник в България. Така че там, където ключовите думи, които не трябва да бъдат много на брой, но там, където ги има и не са съвсем ясни и позволяват тълкуване, трябва да има и тяхното обяснение. За мен примерът е думата "социална държава". Приемам текста, който е записан в предложението на г-н Вълканов, когато се казва "социална държава", да се каже какво значи това. Иначе се превръща в една ключова дума, която малко говори, а позволява и много двузначност.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви. Думата е на народния представител г-н Обретенов.

ПЕТЪР ОБРЕТЕНОВ: Аз ще се опитам да се вмести в няколко изречения, тъй като главното според мен се каза и аз съм съгласен с повечето от изказаните тук мнения, особено с тези на проф. Вълканов, на г-жа Кирчева, г-н Савов и всички други, които изказах ценни мисли. И това може да бъде предмет на размисъл от самата Експертна комисия.

Това, което искам да кажа като мое мнение, е, че този раздел, тази глава би могла да бъде редуцирана до две страници. Именно затова тя урежда основните принципи, защото трябва да има такъв принципен характер, а не подробна регламентировка или в някои случаи формата на устав. Механически биха могли да се изхвърлят много неща, на които систематично мястото им не е там, като се започне от чл. 22-ри нататък, членовете уреждащи герба, знамето и т.н. Същото се отнася и за избирателното право - не му е мястото в тази глава. Не е мястото тук и за много разпоредби, на които сега не искам да се спирам, защото преповтарям казани неща, които могат да се отнесат в разделите за гражданските права.

Бих искал по-специално да ви изтъкна нещо друго. В чл. 17-ти е регламентиран така нареченият досега икономически строй и е казано, че икономиката на Република България се основава на свободната стопанска инициатива и с пазарните отношения. Аз смятам, че това е излишно. Защо? Защото обстойно и категорично са регламентирани правата на собственост. Въпросът за свободното пазарно стопанство е безпредметен. Пазарното стопанство и свободната стопанска инициатива произтичат от признатото право на собственост. Ако то е категорично регламентирано, няма нужда от този текст. Защото свободното пазарно стопанство и частната собственост в известна степен са синоними.

Също така като пример чл. 14-ти - "Република България осъществява външната политика на един какви си принципи.". Безспорно, че на такива принципи ще се осъществява външната политика - на мир, дружба и т.н. Но това според мен е излишно. Би могло да се регламентира текстът за външната политика, ако ние се основавахме на принципа на пълния неутралитет, или на принципа на един категоричен пацифизъм.

Като отстъпление от тази моя теза евентуално би могло да се регламентира последното, че се основава на принципа на отричане на войната като средство за уреждане на международните отношения, което всъщност е залегнало и в Устава на ООН.

Другите конкретни забележки ще ги спестя на присъстващите тук. Пак повтарям, ако се подходи логично, би могло да се редуцират тези текстове до 2, максимум 3 страници.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Въпрос на почерк е там. Ако е ситен - може. (Весело оживление в залата.)

ПЕТЪР ОБРЕТЕНОВ: Правото на сдружаване е подробно регламентирано в чл. 7-ми. Това е излишно, то ще бъде регламентирано в другата глава.

И една конкретна забележка - собствеността е неприкосновена. Коя собственост е неприкосновена? - Държавната ли? Означават ли това, че сега със Закона за земята ние не можем да раздаваме земя от държавния поземлен фонд за оземляване. Би могло да се помисли за много други неща.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви, г-н Обретенов. Има думата г-н Евгени Димитров.

ЕВГЕНИ ДИМИТРОВ: Присъствувам тук като представител на Върховния съд, но трябва веднага да кажа, че няма да изразя мнението на Върховния съд, а собственото си становище, тъй като на нас не ни беше изпратен материал, за да се запознаем, и да вземем становище.

Поначало считам, че всеки един материал, особено посветен на такъв важен въпрос, какъвто е изработването на конституцията търпи и поначало търпи множество забележки. Но въпреки това той има своите достойнства, най-малкото защото дава повод за редица дискусии и за обсъждане на редица въпроси. В предложението ни проект ми се струва, че това бих казал е единственото достойнство на този материал, защото според мен в една конституция, и особено в глава първа - "Общи положения" или "Принципи на Конституцията", трябва да залегнат единствено и само основните принципи за структурата на управление на държавата и обществото и за основните права и свободи на гражданите. И никакви други подробности.

В конкретния случай предложеният материал страда от този дефект. И ако трябва да говоря по текстове, вместо тези 20 и няколко члена, те трябва да бъдат не повече от 5, да кажем 10 текста като основни принципи, които ще залегнат в тази глава. И затова според мен, правя това предложение. Не става въпрос да се съкрати нещо, а да се преработи основно целият този материал.

Освен това струва ми се, че предложеният проект страда не само от липса на систематика, за която говориха колегите, с които напълно съм съгласен, но той страда и от липса на една изяснена правна и политическа концепция. В него са смесени неща, които наистина будят недоумение, как може да съществуват. Включително и въпроса, за който се дискутира преди малко и за който искам да взема отношение - член 1, ал.2.

За мен това е един направо неприемлив текст и той не може да стои в една конституция. Той противоречи на всички други основни положения в конституцията. Да ме извини проф.Кюранов, но аз не съм съгласен, че в други конституции го има, включително и в италианската. Няма такова нещо.

НИ/НП

ЯНАКИ СТОИЛОВ: Грешите, не това е спорът.

ЕВГЕНИ ДИМИТРОВ: Може и да го има някъде, но това е, разбира се, спорът. Не може да съществува такава запрета, да не се дава възможност евентуално формата за управление да бъде подменена. Защото какво означава това, че би могло да се промени с референдум? Този референдум как ще се проведе, след като той противоречи на изричния текст от Конституцията, в който се казва, че формата на управление - републиканска, не може да бъде изменена. С това не искам да изразя привързаност към монархията, ни най-малко, но ми се струва, че е излишно да има такъв текст, след като сме казали, че България е Република и т.н.

На мен ми се иска, когато ще обсъждаме конкретни текстове, те да бъдат дадени съвсем конкретно, във форма и съвсем малко на брой.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря, г-н Димитров. Има думата г-н Ангелов.

ВЕСЕЛИН АНГЕЛОВ (Съюз на съдиите и съдебните служители): След като проектът на чл.4, ал.1 е прогласил идеята за разделност на властите, несъмнено би трябвало да се прогласят и останалите два принципа - а именно, за независимост и равнопоставеност. И това ще бъде един еталон за истинската демокрация. Бих могъл да направя и други бележки, но с оглед на времето искам да кажа, че в най-общи линии проектът дава основа, хубава основа за размисъл, но липсва система и хронология. По това нещо трябва да се помисли.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря ви. Кой друг иска думата? - Господин Живко Миланов.

ЖИВКО МИЛАНОВ: Аз дължа обяснение на подхода на експертната група.

Експертната група се състои от проф. Живко Миланов, проф. Кино Лазаров, проф. Стефан Стойчев, проф. Евгени Танчев, доц. Снежана Начева, ст.н.с. Емилия Друмева и ст.н.с. Красен Стойчев. Какъв е бил нашият подход в работата по подготовката на този материал?

Първо, искам да кажа, че експертната група работи самостоятелно, паралелно. Тя не е отразила, не е взаимодействувала от всички проекти и не ги е включила вътре, тъй като считаме, че

ние нямаме това право. По това трябва да се произнесе Конституционната комисия - кои постановки от различните проекти заслужават внимание да се включат в по-нататъшния ход на нашата работа. Ние това ще направим, след като чуем вашите предложения по тези въпроси. Ние сме се ръководили от конституционната теория и от конституционната практика на развитите капиталистически страни и преди всичко на пет конституции. Това са Конституцията на Франция, практиката на Франция, на Италия, на Германия, на Съединените щати и на Гърция. Имали сме предвид и другите конституции, но тези са били главната основа, изхождайки от идеята, че ние отиваме към Европа и следователно нашето конституционно право трябва да се приближи и максимално да се уеднакви с принципите, които са използвани в европейските конституции.

Защо сме дали такъв разгънат проект? Ние отчитаме и необходимостта конституцията да бъде неразделна част от действащото право, следователно тя трябва в бъдеще да се прилага включително и в общата част от всички органи, включително и от съдилищата. Следователно тя трябва да има такава редакция, че на нея да може да се позове и съд, и всякакъв друг орган, и гражданина. Върху тези принципи, които са изложени в конституцията.

Аз не споделям идеята, че в тази глава трябва да има само изброяване на принципите. Ако се касае за най-кратко изложение на принципите, ние го имаме и сега в чл.5 от сега действащата Конституция, където само в един текст са изброени всички принципи, включително и принципа за разделение на властите, принципа за правовата държава. Но от това какво следва? Аз мисля, че особена практика от това не следва.

Нашата амбиция беше провъзгласявайки един принцип да се създадат и някои условия, или конституционни гаранции за неговото приложение.

Съображения по текстове. По чл.1, ал. 1 мисля, че нито една дума не може да се изхвърли от нея, защото всяка една дума има своето важно значение. Първо, Република България е названието на страната и дава, определя, формата на държавното управление. Във всички названия на страните са включени два елемента. Първото е формата на управление - Кралство Британия, Република Франция, Република Гърция и т.н. Това се хвърля навсякъде, заради това

е нужно и в нашата страна да се определи формата на управление.

На второ място, това е названието на нацията, на страната, каквото ние имаме. Аз съм против всякакво украсяване с допълнителни прилагателни. Ако е нужно те могат да бъдат казани на други места.

Що се касае до "единна", това говори за унитарния характер на държавата и за нейната структура. По-нататък "демократична" за принципите, върху които се изгражда и функционира управлението на обществото и на държавата. "Социална", това социалната насоченост на тази държава, накъде е насочена - политиката ѝ, накъде са насочени главните грижи и внимание на държавата и обществото. "Парламентарно управление" - това е също ясно за формата на държавното управление.

Алинея 2 е взимана от италианската конституция. Ако Конституционната комисия счете, че тя е ненужна, може да отпадне.

Член 2, тук е изведен принципът за човека като основна ценност. Между прочем за логиката, тъй като имаше доста критики по това, че разделът няма логика. Логиката е следната, че в глава първа се развиват основните принципи, основните институции така да се каже, върху които се изгражда обществото и държавата. И всички форми на социална организираност. Поради това, освен обществото като цяло, където човекът е главната движеща сила, която е отразена в чл.2, по-нататък се отива към различните форми на социална организираност - държавата като най-всеобемна форма на социална организираност, след това към политическите партии, обществените организации, към семейството, към другите различни форми на социална организираност. И след това икономическата и социалната основа на обществото и на държавата. Това е била логиката. Може би някъде ще се наложат известни размествания, но ние от това сме се ръководили, а не стихийно сме нахвърляли тестовете.

За чл.3, искам специално да поясня, тъй като считам, че това не е само доктринална постановка, а е нещо много важно за бъдещата практика на нашето държавно управление, че държавата произтича от гражданското общество и служи на гражданското общество. Това е големият проблем за съотношението между гражданското

общество и държавата. И този текст ще бъде по-нататъшна основа за работа на Конституционния съд тогава, когато вероятно Народното събрание, или други органи могат да приемат закони, които ще потискат гражданското общество и той може да се позове на това, за да отклони този текст. Тъй като досега години наред господствуваше точно обратното, че държавата е гражданско общество и тя разполагаше с него и го регламентираше по такъв начин, какъвто си иска. Това мисля, че има изключително важно значение и за практиката и за ориентацията на работа на всички държавни органи и на органите на правоприложението.

Що се касае до второто изречение, той иска да характеризира новия демократичен характер на държавата не като държава, апарат, а като държава - политически съюз на гражданите. То може да отпадне, но първото изречение мисля че е нужно.

По-нататък се разгъват нещата, свързани с принципите и с функциите на държавата. Аз лично считам, че това е изключително важно, защото досега години наред е набивано и в теорията и в практиката, че държавата има външни и вътрешни функции, икономически и т.н. Докато тук се извеждат регулативните функции на държавата, охранителните функции на държавата, които са нещо съвършено различно от това, което досега е била държавата. И ако това не изведем, поинерция можем да продължаваме да вървим тъй, както и досега сме вървяли.

Само от тази гледна точка сме изхождали, че все пак тази конституция отразява един специфичен период в нашето развитие. Някои неща действително, от гледна точка на общите конституционни изисквания, могат и да не съществуват. Много лесно е да ги задраскаме, но аз мисля, че ако останат, те ще подпомогнат прехода и приобщаването на нашето общество към онези правни конституционни ценности, които са характерни за съвременната демокрация.

За чл.4, тук се направиха критични бележки, че са дадени ал.2,3 и 4. Ами това е чл.1 от Американската конституция. и аз мисля, че той е много нужен, за да стане ясно кой коя власт осъществява. И тук няма нищо ново. Мисля, че с това не влошаваме, а само обогатяваме текста.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Моля ви за малко внимание. Дали г-н Миланов трябва да има обяснение и защита на всеки текст?

ЖИВКО МИЛАНОВ: Аз не по всеки текст, а само онези, които бяха обект на критика.

ЕЛЕНА КИРЧЕВА: Аз бих оспорила всеки текст. Бих започнала с чл.2, ал.1. Това е абсурд. Как така човекът е основна ценност. Ако не го признаем той не е ли основна ценност? Говорим не по текстовете, а по принципите.

ЖИВКО МИЛАНОВ: За политическите партии, ние просто сме взаимодействували онова, което съществува в европейската конституция и по-специално в Германската конституция. Така че тук нищо ново не внасяме.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: И слушайте обяснението, господа, това не е толкова трудно.

ЖИВКО МИЛАНОВ: Специално внимание искам да обърна на чл.8, тъй като имаше една критична бележка, че не е казаано "правова държава". Ние сме извели правовата държава самостоятелно не само като принцип, а сме го разгънали, за да се разбере какво значи правова държава и какви са конституционните гаранции за една правова държава. За върховенството на конституцията, за върховенството на закона и редица други изисквания.

Разбира се би могло да се каже само едното, но това няма да даде възможност за приложението на тази постановка.

Две думи за собствеността. Тук сме изхождали преди всичко от съображенията за това как се решават въпросите за собствеността в европейските конституции. Щом отиваме така бързо още отсега в Европа на нас ни е нужно да се приобщим към онези начини на регламентиране на собствеността, което го има в Европа и в европейското законодателство. И сме подхождали по режима на правната уредба на собствеността, а не по субекти. А тя е именно частна и публична собственост. Аз съм съгласен, че държава не е точна, трябва да бъде публична, но не намерихме адекватно превод на публична и го оставихме държавна. А второто изречение е пояснение поради това, че у нас досега собствеността е вървяла по субекти. Но субектите не можем да изброим и те могат да се появяват непрекъснато. А двата режима на собственост - частното право и публичното право - това е което трябва да зафиксирате, защото на тази основа ще разработим нашето законодателство в съответствие с европейското.

Въпросите за символите сме включили за пълнота, тъй като те са свързани с държавата, с общите положения на държавата. Могат да бъдат изнесени и в отделен раздел, но в редица конституции са в тази част. Ако се счете, че тук те натежават, може да се изведат отделно.

Последно, като заключение искам да ви кажа, че в редица случаи това, което сме извели, се преплита с раздела за правата, който ще гледаме следващия път. Но тук сме извели институциите. Например семейството. То не е само право, семейството е една основна клетка на обществото, която се нуждае от регламентиране на мястото. То не е само право на сдружаване на отделни граждани, обществените организации имат своето място в общия социален живот, социалната организираност на обществото. И така нататък. Вие ще срещнете този материал отново следващия път в раздела "Права". Ако се счете, има конституции, които само така са решили въпроса. Ако смятате, по-нататък ще съкращаваме в съответствие с решенията на Конституционната комисия.

Благодаря ви за вниманието.

СТЕФАН САВОВ: Моето предложение е следното, с всичкото уважение към членовете на експертната комисия, които сигурно в момента са най-добрите наши специалисти по конституционно право и по право, но смятам, че не би било лошо, въпреки възрастта им, но са със съвсем запазени възможности, да се привлекат хора като проф. Венедиков и проф. Цончев, които имат малко по-друг начин на мислене, поради което бяха отстранени навремето от своите професорски постове. Те са възрастни хора, може би в това студено време няма да могат да идват на заседания на експертната комисия, но нищо не пречи да им бъдат изпращани проектите и те да дадат своите забележки. Защото ми се струва, че всичко е въпрос на манталитет. Ние, по-младите, дори и тези, които не сме съгласни с някои положения на бившата тоталитарна власт, имаме изработен манталитет, който не можем да променим. Но хора като проф. Венедиков и проф. Цончев, може би ще се намерят и още няколко юристи, със запазени възможности, биха били много ценни със своите съвети.

Това е предложението ми.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви. Господин Корнажев има думата за предложение.

ПЕТЪР КОРНАЖЕВ: Аз поддържам г-н Савов, въпреки че в експертната група има доста мои приятели. Искам да добавя следното, което много хора не знаят. По едно съвпадение в биографиите проф. Венедиков и колегата Цончев са започнали кариерите си не само като научни работници, но и като членове на някогашния законодателен съвет. Така че те наистина биха били полезни на проф. Миланов и другите експерти.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви. Искате ли някой финално да каже нещо?

Има думата г-н Танчев.

ЕВГЕНИ ТАНЧЕВ: Уважаеми колеги, аз не бих искал да злоупотребявам с търпението, времето напредна. Бих искал да отбележа следното. В една такава уводна част е много трудно да се отмери какво точно трябва да влезе в нея, тъй като има много конституции по света, много добри конституции и някои от тях имат съвсем кратка уводна част. Действително те не провъзгласяват принципи, не говорят за народен суверенитет, разделение на властите, законност и т.н., обаче тези принципи се подразбират добре, тъй като те са въведени и институционализирани в системата от органи и отношения между държавни органи и граждани.

Като имаме предвид обаче това, с което излизаме, преходът който извършваме от тоталитаризъм към демокрация, провъзгласяването на тези принципи за нас е необходимо. Изтъкна се, че има противоречия в тази част. Да, действително това е така, тъй като в този проект за конституция няма част, посветена на икономическото устройство и някои разпоредби по отношение на икономическото устройство на бъдещата държава и бъдещото общество, които са въведени в този раздел. Оттук идва и това, че има много противоречия.

И накрая бих искал да спомена нещо, което беше критикувано, но за което мисля, че трябва да има съгласие да остане в конституцията. Това е ал.5 на чл.1, която гласи, че никоя част от народа, политическа партия или държавна институция не могат да си присвоят правото да осъществяват народния суверенитет. Мисля, че това е необходимо. Необходимо е и поради това, че в България институтът за монархията, не мога да кажа, че

е привнесен отвън. Напротив, известно е, че само около 40 години България е република. И тази разпоредба трябва да охранява не само разделението на властите, не само народния суверенитет, но и гражданската свобода.

Благодаря за вниманието.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Също благодаря. Има думата г-жа г-жа Ананиева.

НОРА АНАНИЕВА: Аз няма да отивам по същество, но тъй като колегата Корнажев започна с мемоари, винаги съм давала този пример. През 60-те години, когато правех аспирантура, акад. Петко Стайнов, доайенът тогава на правото, който беше доайен на българския парламентаризъм, 52 години беше непрекъснато във всички парламенти, известен демократ, с широка популярност. Той ме изслуша след едно много обстойно обсъждане на негова работа по екологията. Между прочем, преди 30 години, когато в България тази дума още не беше позната, той беше член на Шведския съвет по екология. И след като всички се изказахме много ентузиазирани, накрая заключи с една единствена фраза: "Вземам си акт от направените бележки".

Повече от това едва ли би следвало да се каже. Всички идеи, които бяха направени ще послужат в една много сериозна по-нататъшна работа.

И ако разрешите само по същество. Аз смятам, че ние правилно отидохме от по-тесната логически изградена схема, за която в началото съобщих, към един по-разгърнат текст. Но за нас остана открит въпросът, г-н Савов, за преамбюла. Аз също клоня към това да има преамбюл. Имам даже един вариант и бих разсъждавала в тази посока.

Що се отнася до монархията, мисля, че аз направих само едно частично отклонение, като казах, че монархията не че няма традиции и не че е привнесена, внесен беше монархът. И сега бихме имали два варианта - или го внесем обратно, или да си изберем наш монарх. Това е проблемът, който мен ме занимаваше, а не толкова традицията и формата.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви. Сега няколко последни организационни думи.

Първо, тези, които ще работят като експерти, ще се ръководят преди всичко от подробния стенографски протокол и ще се облекнат на всички конституции, които са представени. В никакъв случай експертният проект не може да се слага на тази маса като единствена база за дискусия. И за в бъдеще трябва да бъде така.

Второ, експертите, които всички много уважаваме, това са, както каза и г-н Савов, изтъкнати специалисти, след първоначалната дискусия не могат да бъдат само те. Защото без да иска човек е привързан към това, което мисли. А може би една катедра говори тук без да иска цяла, това са две различни гледища, схващания и затова нека да чуят какво е решението на ръководството на комисията. Всеки, който е внесъл проект ще представи по един експерт. Ние с г-н Янаки Стоилов започнахме да изясняваме това, а тези, които са внесли индивидуални проекти, ще изберат дали самите те да участвуват, или чрез хора, на които вярват и които биха защитавали една или друга идея. Но не това обогатяване на групата, за да може всеки да защитава собствените си първоначални позиции, а на базата на колективно изразените становище тук. Защото имаше неща, върху които сякаш не може да има почти никакъв спор. Колкото и да се смята, че е редно и би било добре наистина конституцията да бъде източник на непосредствено прилагано право, тя не може да се превърне в един закон. И затова тук се каза ясно, текстовете и принципите да се формулират, но по-малко да се обясняват. Ако трябва да се обяснява нещо, то започва да придобива или характер на една законодателна уредба, или пък един доктринерен характер, който също няма място тук. Това не трябва да бъде така. Всички казаха тези мисли и зад тези мисли някои започнаха да говорят и за езика. Стегнато, много по-кратко и ако българският език е официален, той трябва да бъде много чист, достъпно, както се казва, но без да бъде просто. И една редакция, лишена от всякакъв научен привкус, от всякакъв понятиен апарат, който тук трябва да се обяснява, и който гражданите очевидно не разбират, колкото и юристите да са свикнали с него.

Външната логика не трябва да се защитава, да произтича естествено от това, което се пише. И във връзка с това стои въпросът за систематиката. Укорите не са толкова много, но все пак трябва да се вземат предвид.

Един голям въпрос тук се разискваше - дали да има самостоятелен раздел за икономическите основи на обществото, както е сега, или както струва ми се, че се подкрепи това да го няма в общите принципи, да се говори само за собствеността с няколко думи и за пазарното стопанство, ако това се налага - също с няколко думи. А другото, което беше досега - икономически основи, то беше всъщност защита, както каза г-н Кюранов, на едно твърдо специално схващане за икономическите устои на тоталитарната държава.

Въпросът за символите, колкото и в много конституции те да бъдат изведени в първата глава, сякаш това не е много популярно. Да оставим систематиката, ще помислим, но нека Конституционната комисия, всички, които са в тази зала да знаят, че това са само маркирани текстове от чл. 22 до 25 включително. нито подкомисията, нито пък Конституционната комисия като цяло си е спряла вниманието върху това. За туй дали е лъв, и то както е посочен тук, гологлав върху някакво червено поле - оставете това. Има специално решение на Великото Народно събрание. Много грижи са вложени в това отношение. Г-н Савов напомни, че говорим повече сега за три лъва, а не за един. Става дума дали да има три корони, дали да има четвърта. Това се разработва сега от специалисти. На тази маса, а не преди това, в съответното време, и този въпрос ще бъде разискван. Например химнът тук не е посочен. Няма го и в досегашната Конституция. Някои проекти говорят за "Шуми Марица", други - за нещо друго, което трябва да шуми и да се пее даже. Това е въпрос, който едва ли трябва да бъде конституционно разискван.

Сега по идеята на г-н Грозданов - за заглавие на всеки текст. Мисля, че имаме желание, модерното законодателство слага заглавия на всички текстове, особено на процесуалните закони, но дали така изведнъж да се приеме това - помислете. Конституционните текстове са понякога толкова кратки, че заглавието ще бъде по-дълго от тях.

НИ/МД

Може да бъде на подраздели, но това е въпрос, който именно конституционната и законодателната техника трябва да ни разкрие повече.

Да считаме ли, че се приема да нямаме отделна глава или раздел за икономическите основи? - Да. Само за собствеността, така е в повечето текстове - собствеността и пазарното стопанство, декларирано.

ЛЮБЕН ГРОЗДАНОВ: Това е икономическа основа.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Да не е отделна глава, а да бъде като принцип. Това е мисълта.

СТЕФАН САВОВ: Дали въобще трябва да се казва?

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: В протокола имаше разсъждения в обратния смисъл.

ЛЮБЕН ГРОЗДАНОВ: Но да не излезе така, че нашето общество няма икономическа база?

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Има икономическа база, макар че сега е доста обърквана. Ще се опише по-ясно.

НОРА АНАНИЕВА: Това, че в сегашната Конституция има такъв раздел нещо помага ли на сегашната икономическа обстановка?

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Само ограничава.

И така, г-н Стоилов, има ли вече представа за имената на експертите?

ЯНАКИ СТОИЛОВ: Аз мога да прочета имената на експертите, които ми дадоха техните представители, за да подпомагат работата на комисията или по-скоро да бъдат нейни членове.

Това са Дончо Хрусанов от БЗНС, Николай Павлов, който е един от вносителите на проекта, Велко Вълканов, проф. Нено Неновски, който също е участвувал в разработката на някои от проектите, проф. Чавдар Кюранов го предложи, и Асен Петров Цанков, който е свързан с проекта на БСДП, г-н Корнажев ми, даде неговото негово име.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: А за Вашия проект, г-н Стоилов?

ЯНАКИ СТОИЛОВ: Ще го уточним.

СТЕФАН САВОВ: Може ли ние, които си нямаме проект, да предложим?

ЯНАКИ СТОИЛОВ: Народни представители, които са особено причастни към идеята на Конституцията, даже съм записал няколко

имена, също ще бъдат включени. Има и една трета рубрика - експерти, които също биха могли да подпомогнат работата на Конституционната комисия. Кажете, какво предлагате?

СТЕФАН САВОВ: Проф. Петко Венедиков и проф. Кръстю Цончев.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Какъв ще бъде срокът за изработването на тази глава?

НОРА АНАНИЕВА: Ние ще работим докато вие завършите обсъждането по другите глави.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Механизмът беше уточнен миналия път. Нашето решение беше г-н Корнезов, чиито материал обсъждахме миналия път, до днес да е предал новата редакция на това, което разисквахме миналия път, и което се нарича "съдебна власт". С други думи, питам ви дали е възможно до идната сряда вие да раздадете на членовете на Конституционната комисия една нова редакция, разбира се много по-добра след тази дискусия, на главата "Общи положения"?

НОРА АНАНИЕВА: Ще се опитаме, но мисля, че не е необходимо да се бърза. Мисля, че ни трябва поне две седмици.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Трябва да благодарим на основната група експерти. Справката, която ни беше дадена, беше да са добре.

Следващата глава "Основни права и свободи", с ръководител на подкомисията г-н Вълканов. Той ще бъде докладчик. Молбата е най-късно в понеделник този материал да бъде в ръцете на членовете на подкомисията, за да може да се подготвят. Благодаря на всички за участието.

СНЕЖАНА БОТУШАРОВА: Г-н Ганев, един процедурен въпрос. Бихте ли дали примерен график за разглеждане на другите глави, тъй като тази за конституционния контрол може да се обсъжда, но все пак трябва да се реши въпросът за статута на парламента, президента, правителството.

ПРЕДС. ГИНЬО ГАНЕВ: Ще вървим по глави. Следващата седмица ще разгледаме "Права и задължения", а следващата - ще видим.

Благодаря ви за днешния ден.

(Закрито в 12 ч. и 50 мин.)

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА КОМИСИЯТА
ЗА ИЗРАБОТВАНЕ НА ПРОЕКТ ЗА
КОНСТИТУЦИЯ НА БЪЛГАРИЯ:

(Гиньо Ганев)

ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

КОМИСИЯ ЗА ИЗРАБОТВАНЕ НА ПРОЕКТ ЗА КОНСТИТУЦИЯ
НА БЪЛГАРИЯ

ПРИСЪСТВЕНА КНИГА

Заседание 06.02. 1991 г.

Председател

Гиньо Гочев Ганев

.....

Зам.председател

Любен Андонов Корнезов

Л. Корнезов

Зам.председател

Стоян Димитров Ганев

.....

Зам.председател

Елена Петкова Кирчева

Е. Кирчева

Секретар

Янаки Боянов Стоилов

Я. Стоилов

ЧЛЕНОВЕ:

1. АЛЕКСАНДЪР АСЕНОВ ДЖЕРОВ

.....

2. АЛЕКСАНДЪР ВАСИЛЕВ ЛИЛОВ

.....

3. АЛЕКСАНДЪР ТРИФОНОВ ТОМОВ

.....

4. АЛЕКСАНДЪР ЯНКОВ ДИМОВ

А. Янков

5. АНГЕЛ СТОЯНОВ МОМОВ

.....

6. АТАНАС ГАНЕВ РАДЕВ

А. Радев

7. ВАСИЛ ТРИФОНОВ ДОЛАПЧИЕВ

В. Долапчиев

8. БЕЛКО ВЪЛКАНОВ ИВАНОВ

Б. Иванков

9. ВИКТОР ГЕОРГИЕВ ВЪЛКОВ

.....

10. ВЛАДИСЛАВ ЖЕЛЯЗКОВ ДАСКАЛОВ

В. Даскалов

11. ГЕОРГИ ГЕОРГИЕВ ПИРИНСКИ

.....

12. ДИМИТЪР ГЕОРГИЕВ ДИМИТРОВ

Д. Димитров

13. ДИМИТЪР ПЕТРОВ ЛУДЖЕВ

.....

14. ЕЛКА ГЕОРГИЕВА КОНСТАНТИНОВА

.....

15. ИБРАХИМ ТОСУН ТАТАРЛЪ

.....

16. ИВАН ЗАПРЯНОВ ГЛУШКОВ

И. Глушков

17. ЙОРДАН АНДРЕЕВ СТОЯНОВ

Й. Стоянов

18. ЙОРДАН ТОЧЕВ КУКУРОВ

.....

- 19. КАЛИН НИКОЛОВ ДИМИТРОВ
- 20. КИРИЛ СТОЯНОВ ЖЕЛЕВ
- 21. КРАСИМИР АНДРЕЕВ ПРЕМЯНОВ
- 22. КРУМ СПАСОВ НЕВРОКОПСКИ
- 23. ЛЮБЕН НАЙДЕНОВ ГРОЗДАНОВ
- 24. ЛЮБОМИР ЛАЛОВ ИВАНОВ
- 25. МАРИАНА СИМЕОНОВА ХРИСТОВА
- 26. МЕДИ ДОГАНОВ ДОГАНОВ
- 27. МИЛАН ДРЕНЧЕВ ЛАЗАРОВ
- 28. МИРОСЛАВ ДИМИТРОВ ДЪРМОВ
- 29. МИХАИЛ НЕДЯЛКОВ САВОВ
- 30. НЕНЧО МАРИНОВ НЕНЧЕВ
- 31. НИКОЛАЙ ГЕНЧЕВ ПАВЛОВ
- 32. НОРА КРАЧУНОВА АНАНИЕВА
- 33. МИТРОПОЛИТ ПАНКРАТИ НИКОЛОВ ДОНЧЕВ
- 34. ПЕТЪР АНТОНОВ ДЕРТЛИЕВ
- 35. ПЕТЪР ЗАХАРИЕВ КОРНАЖЕВ
- 36. ПЕТЪР КИРИЛОВ БЕРОН
- 37. ПЕТЪР СТЕФАНОВ ОБРЕТЕНОВ
- 38. РОСЕН ХУБЕНОВ СТОИЛОВ
- 39. РОСИЦА АНАСТАСОВА СБИРКОВА
- 40. РУМЕН ИЛИЕВ ВОДЕНИЧАРОВ
- 41. РУМЯНА НИКОЛОВА ШУБЕКОВА
- 42. СНЕЖАНА ДАМЯНОВА БОТУШАРОВА
- 43. СОНЯ КРУМОВА МЛАДЕНОВА
- 44. СПАС АТАНАСОВ МУЛЕТАРОВ
- 45. СТЕФАН ДИМИТРОВ САВОВ
- 46. СТОЯН БОРИСОВ СТОЯНОВ
- 47. ТОДОР НИКОЛОВ ЛЮЦКАНОВ
- 48. ТРИФОН ДИМИТРОВ МИТЕВ
- 49. ХРИСТО ИВАНОВ ХРИСТОВ
- 50. ЧАВДАР ЙОРДАНОВ КЪРАНОВ
- 51. ЮЛИ ЮЛИЕВ БАХНЕВ
- 52. ЯНКО НИКОЛОВ ЯНКОВ

[Handwritten signatures and initials corresponding to the list items, including names like Димитров, Стоянов, Крум, Любен, Любомир, Мариана, Меди, Милан, Мирослав, Михаил, Ненчо, Николай, Нора, Панкрати, Петър, Захариев, Берон, Стефан, Росен, Росица, Румен, Румяна, Снежана, Соня, Спас, Стефан, Стоян, Тодор, Трифон, Христо, Чавдар, Юли, Янко.]